LISA 1: RUUMILOOME EKSPERTRÜHMA VAHEARUANDE TÄIENDATUD VERSIOON – LAIENDATUD ÜLEVAADE EKSPERTRÜHMAS ARUTATUD TEEMADEST

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS 2

1.1 Aruandes käsitletud mõistete selgitus 3

2. RUUMILOOME PROBLEEMISTIKU KIRJELDUS 4

2.1 Ruumiloome ulatus õigusruumis 4

2.2 Ruumiloome ulatus otsustusprotsessides 6

2.3 Ruumiloome killustatus 8

2.4 Riigi roll ruumiloomes 11

2.5 Riigi ja kohalike omavalitsuste koostöö 12

3. JÄRELDUSED 14

4. ETTEPANEKUD 20

5. RUUMILOOME MEESKOND 33

5.1 Ruumiloome meeskonna ülesanded ja rollid 34

5.2 Ruumiloome meeskonna pakutavad teenused ja tugi 37

6. ETTEPANEKUTE ELLUVIIMISEKS VAJALIKUD SAMMUD (KOHESED TEGEVUSED) 40

7. ÜHISKONNAKASU 41

8. KÜMME SAMMU PAREMA RUUMI SAAVUTAMISEKS 42

9. KORDUMA KIPPUVAD KÜSIMUSED 45

9.1 Miks just nüüd on vaja muudatusi? 45

9.2 Miks see ühiskonnale kasulik on? 45

9.3 Kuidas on ettepanekud vastavuses riigikorralduslike suundumustega (haldusreformi ja bürokraatia vähendamise eesmärkidega)? 47

9.4 Kas ruumipädevuse suurendamiseks on vajadust? 47

9.5 Kas ettepanekud tuginevad uuringutele? 49

Uuring „Riigi omanduses olevate kultuuriväärtuslike ehitiste haldamine. Olemasoleva olukorra analüüs ja toimimispõhimõtete väljatöötamine“, RKAS ja Kultuuriministeerium, 2015 49

Uuring „Arengu ruumiline ja strateegiline kavandamine, sh regionaaltasandi funktsioonid ruumilise arengu suunamisel“, Rahandusministeerium, 2017 49

Uuring „Edela-Eesti asustuse elujõu säilitamine“, Aruanne uurimistulemustest, Rahandusministeerium, 2017 52

Uuring kiiruspiirangute kohta asulates ja asulate ohutuse parandamise võimalused sissesõitude liikluskeskkonna muutmisega, Maanteeameti liikluskorralduse osakond, 2017 55
Uuring „Maapiirkond noorte elu- ja ettevõtluskeskkonnana“, Maaeluministeerium 2016 56
IMF-i 2018 aasta aruanne „IMF Country Report No. 18/126“ 57

1. SISSEJUHATUS

Ekspertrühma vahearuande täiendatud versioon koondab ekspertrühma poolt läbi arutatud teemasid ja materjale ning kirjeldab põhjalikumalt lõpparuandes esitatud järeldusi ja ettepanekuid. Vahearuande täiendatud versioon on ekspertrühma poolt konsensuslikult kinnitamata.

Ministeeriumide ülese ruumiloome ekspertrühma loomine põhineb Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi punktil 5.6. Ekspertrühma töö aluseks oli Vabariigi Valitsuse kinnitatud memorandumis (LISA 3) kirjeldatud probleemide lahendamiseks või leevendamiseks seatud üldised ülesanded. Ekpertrühma mandaat oli 1 aasta. Ekspertrühma tööd koordineeris Riigikantselei koostöös Kultuuriministeeriumiga. Ekspertrühma töö tõhusamaks muutmiseks moodustati neli temaatilist töörühma: ruumiotsuste, ruumijagamise, ruumiõiguse ja ruumipädevuse töörühm. Kaasati täiendavaid eksperte. Ülevaade ekspertrühma ülesehitusest ja koosseisust on toodud lõpparuandes punkt 6.

Ekspertrühma töö eesmärk oli kirjeldada ruumiloome alaste muudatuste võimalikkust, vajalikkust ja kasu ühiskonnale. Eesmärgi saavutamiseks kaardistati ja analüüsiti riigi ruumilist arengut suunavaid toimemehhanismide ning ehitatud keskkonna kujunemist ja elukeskkonna toimimist mõjutavaid otsuseid ja otsustusprotsesse. Töötati välja ruumilise arengu parendamiseks vajalikud poliitikaettepanekud. Ruumiloome ekspertrühm tegeles ruumiloomega tervikuna: nii ruumi otseselt kui kaudselt kujundavate otsuste ja protsessidega, mis hõlmavad nii ehitatud keskkonda kui looduskeskkonda.

Ekspertrühm keskendus riigi rollile ruumiloomes – peamiselt keskvalitsuse ja riigiasutuste rollile ja tasandile – ning nõustamise juurutamise, seadusandluse ja ruumiloomet suunavate dokumentide asjakohastamise kaudu ruumiotsuste kvaliteedi tõstmisele üldiselt. Ekspertrühm tegi ettepanekuid ministeeriumide ja riigiasutuste ruumiotsuste kvaliteedi tõstmiseks ja koostöö parandamiseks, vähemal määral käsitleti regionaal - ehk maakonnatasandit. Kuigi valdav osa ruumiotsustest tehakse kohaliku omavalitsuse tasandil, ei sekku ekspertrühma ettepanekud (senisest enam) KOV-i tasandi ruumiloomesse: tulenevalt kohaliku omavalitsuse autonoomiast ja omavalitsuste suurest varieeruvusest.

Ekspertrühm käsitles keskvalitsuse suhet kohalike omavalitsustega kui nõustavat ja toetavat partnerlust. Kohalikku tasandit toetava õigusruumi loomine, riiklike strateegiadokumentide ja nende rakendumise parendamine, kahepoolse koostöö parendamine ja nõustamisteenuse juurutamine saavad toetada ruumi kvaliteedi tõusu ka kohalike omavalitsuste autonoomiat piiramata. Samuti aitab ruumipädevuse ja -teadlikkuse tõstmine riigi tasandil kaudselt kaasa ruumipädevuse suurenemisele, soodsama taustsüsteemi ning võimaluste loomisele senisest paremate ruumiotsuste langetamiseks ka regionaal- ja kohalike omavalitsuste tasandil, mis omakorda aitab kaudselt kaasa kohaliku omavalitsuse autonoomia hoidmisele ja tugevdamisele.

Ekspertrühm leidis, et konkreetsete ettepanekute sõnastamine ja edasises tegevustes kokku leppimine aitab positiivseid muutusi ellu kutsuda koheselt. Ruumipädevuse suurendamisel, teadlikkuse ja ruumiloome kvaliteedi tõstmisel, õigusruumi kohandamisel parema ruumikaalutluse võimaldamiseks ning valdkondade ülese koostöö parandamisel muutub koosmõju koostööks.

1.1 Aruandes käsitletud mõistete selgitus

Aruande kontekstis mõistetakse ruumiloome väljendeid järgmises tähenduses.

Ruum	ehk ruumiline keskkond on terviklik füüsiline ehitatud ja looduskeskkond, mis hõlmab nii sise- kui ka väliruumi. Ruumi all ei mõisteta siin majandusruumi, õigusruumi, sotsiaalset ruumi, kultuuriruumi jt.
Ruumikaalutlus	on olulise ruumimõju kaalumine ruumiotsuse või valdkondlike otsuste juures. Ruum on väärtus iseenesest. Ruumi kaudu mõjutatakse teisi valdkondi. Ruumikaalutlus avaldub ruumi kaudu ka teistes valdkondades, mitte vaid ruumivaldkonnas.
Ruumiloome	on ruumi arengut mõjutavate otsuste kujundamine ja elluviimine. Ruumiloome on kompleksne protsess, mis sünnib erinevate sektorite ja väga paljude osapoolte ja valdkondade üleses koosmõjus. Ruumiloome hõlmab nii ruumilist planeerimist, maastike käsitlust, ruumi kasutamist kui arhitektuuri- ja ehitusalast tegevust, sh ka riigiteid ehk Maanteeameti pädevuses olevat, kultuuripärandit ehk Muinsuskaitseameti pädevuses olevat, looduskeskkonda ehk Keskkonnaameti pädevuses olevat, maa- ja kinnisvara kasutamist ehk Maa-ameti ja Riigi Kinnisvara AS pädevuses olevat jt. Ruumiloome võib olla nii teadlik ja eesmärgipärane tegevus kui ka juhuslik – mingi teise eesmärgi saavutamisest johtuv tulemus. Eesmärk on teadlikkuse ja ruumiloome kvaliteedi tõstmine ning valdkondade ülese koostöö parandamine: koosmõju muutmine koostööks. Ruumiloome põhieesmärk peaks olema elukeskkonna parendamine muutuste kaudu füüsilises ruumis.
Ruumiotsus	on ruumi arengut mõjutav otsus valitsemistasandil, sh avaliku sektori osalusega ettevõtete ja sihtasutuste tehtavad otsused. Erasektori ruumi kujundavaid otsuseid on käsitletud üksnes avaliku sektori vaates.
Ruumipädevus	on asjatundlikkus ruumi arengut mõjutavate otsuste kujundamisel ja elluviimisel. Hea ruumipädevuse kõige olulisemaks eelduseks on vastava haridusega ja/või töökogemusega spetsialisti(de) õigeaegne kaasamine ruumiotsuste kujundamisse. Kutse- ja erialaste oskuste taset saab hinnata kutse- ja erialaühendus. Piisava ruumipädevuse saavutamiseks on vajalik erinevate valdkondade spetsialistide kaasamine.
Ruumivaldkonnad	on ekspertrühma töö kontekstis eelkõige ruumi kavandamisega seotud erialad nagu arhitektuur, planeerimine, maastikuarhitektuur, sisearhitektuur ja disain.

2. RUUMILOOME PROBLEEMISTIKU KIRJELDUS

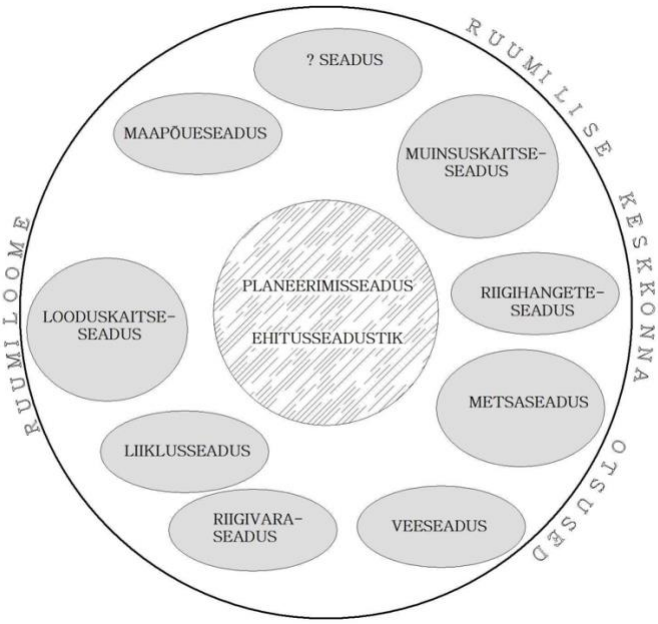
Ruumiloome protsesside kirjeldus annab ülevaate ruumiloome ulatusest Eesti õigusruumis, ruumiloome otsustusprotsesside sügavusest ning ruumiloome valdkondlikust ja hierarhilisest killustatusest, millest tulenevad mitmed tänased ruumiloome väljakutsed.

2.1 Ruumiloome ulatus õigusruumis

Peamised seadused ruumiloomes on planeerimisseadus ja ehitusseadustik, mis moodustavad ruumiloome nn selgroo ning mis määravad planeeringute ja ehitusprojektide koostamise, menetlemise ja järelevalve põhimõtted ja korra. Ehitusseadustikku kohaldatakse ka ehitamisele, ehitise kasutamisele ja korrashoiule.

Planeerimisseaduse eesmärk on luua ruumilise planeerimise kaudu eeldused ühiskonnaliikmete vajadusi ja huve arvestava, demokraatliku, pikaajalise, tasakaalustatud ruumilise arengu, maakasutuse, kvaliteetse elu- ning ehitatud keskkonna kujunemiseks, soodustades keskkonnahoidlikku ning majanduslikult, kultuuriliselt ja sotsiaalselt jätkusuutlikku arengut. Ehitusseadustiku eesmärk on soodustada jätkusuutlikku arengut ning tagada ohutus, ehitatud keskkonna eesmärgipärane toimivus ja kasutatavus. Kuigi erinevat liiki planeeringud katavad kogu Eesti territooriumi ning projekteerimisel ja ehitamisel peab arvestama kehtivate planeeringutega, on nendele seatud ülesanded ja üldistusaste sellised, et nad ei sisalda piisavalt suuniseid küllalt suurele osale ruumiloomest ning sootuks puuduvad mõõdetavad või selgelt järgitavad kriteeriumid kvaliteetse ruumi saavutamiseks.

Ruumiloome toimub siiski paljude seaduste ja arengudokumentide alusel, paljude erinevate osapoolte tööna ning mitmete ruumiotsuste koosmõjus. Arvestatav osa ruumiloomest toimub sõltumatult planeerimisseadusest ja planeeringutest või pärast planeeringu kehtestamist läbi planeeringuid täpsustavate tööde ja otsuste.

Joonis 1. Ruumiloome ulatus: ruumimõjuga otsuseid tehakse mitmete seaduste reguleerimisalas

Ükski kehtiv seadus ei hõlma ruumiloomet terviklikult ja seostatult – sellist eesmärki ei ole seatud. Ruumimõju hindamine ja ruumikaalutluse tegemine ruumiotsuste tegemisel ei ole kaugeltki üldine tava ega kohustus.

On üldlevinud eksiarvamus justkui oleks ruumiloome piiritletud ja reguleeritud planeerimisseadusega ja ehitusseadustikuga, et meie elukeskkonna eest vastutavad üksnes planeerijad ja projekteerijad. Tegelikkuses on planeerimisseaduse ja ehitusseadustikuga kaetud vaid osa keskkonda voolivatest teguritest. Kõigis teistes valdkondades toimub ruumiloome enamasti mitteteadlikult – küsimust, kas tehtav otsus mõjutab kuidagi meie elukeskkonda, sageli ei tõstatu. Seega on arhitektidel, maastikuarhitektidel ja planeerijatel hetkel võimalus vastutada üsna väikese osas eest ruumiloomes ning Eesti ruum kujuneb paljuski kitsaste valdkondlike eesmärkide saavutamise kõrvalsaadusena.

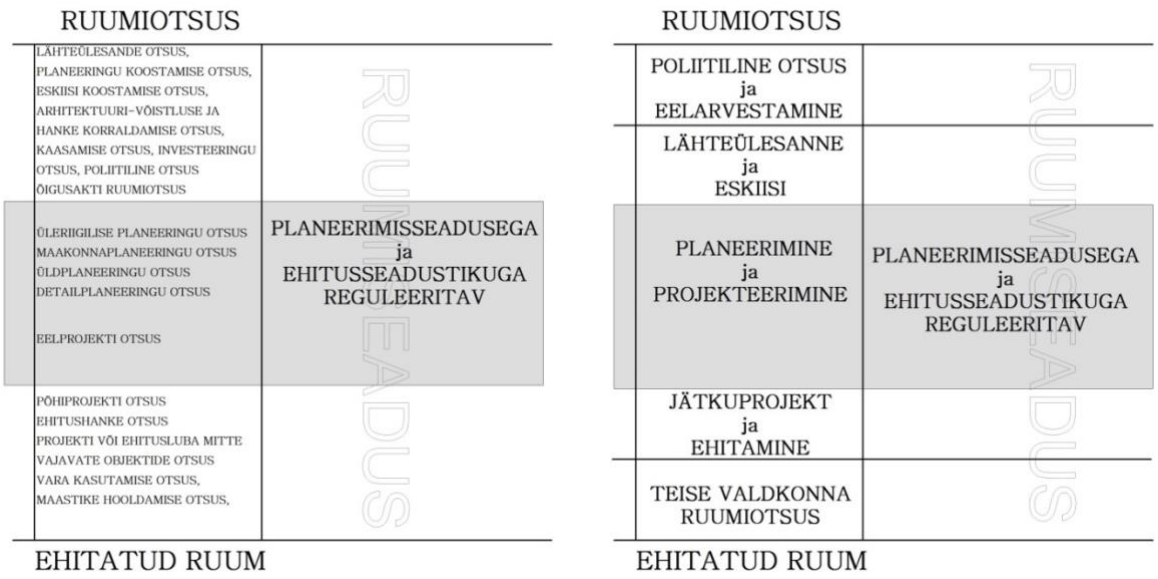
Näiteks teede, sh kergliiklusteede, platside ja rajatiste, sh joonobjektide kavandamisse ei ole üldjuhul arhitekti, planeerijat või maastikuarhitekti kaasatud, mis olulise ruumimõjuga objektide puhul oleks vajalik. Teedeehitus, linnas tänavate ehitus, võib olla konkreetse piirkonna peamine või ainus keskkonda oluliselt muutev ja piirkonna identiteeti loov tegevus. Olemasolevate maanteede ja tänavate laiendamine ega uuendamine ei vaja planeeringut, tihti ka mitte kohaliku omavalitsuse poolt välja antavat ehitusluba. Kaalutlust, kas olemasolev trasseering ja ruumiline lahendus on vastavuses tänapäevaste arusaamadega, riiklike, kohaliku tasandi või valdkondlike eesmärkidega ja uute teadmiste ja muutunud keskkonnast tulenevate vajadustega, sageli ei tehta. Olemasoleva keskkonna taastootmine ja põlistamine ei võimalda ruumi, sh elukeskkonna kvaliteeti tõsta.

Metsakorraldust ja -kasutust, looduskaitsealade moodustamist[1] ja maavarade kasutusele võtmist ei planeerita planeerimisseaduse mõistes. Maaelu kvaliteedi seisukohalt on aktuaalne metsaraide ja looduskaitse kavandamine ja korraldamine selliselt, et senisest rohkem võetaks arvesse inimesi, kelle elukvaliteeti ja -kohta need otsused puudutavad ning samuti ruumi mõjutava põllumajandusliku tegevuse suunamine elukeskkonda arvestavalt. See on võimalik ka ilma planeeringut koostamata.

Riigi vara ja maade majandamisel lähtutakse ruumiotsuste tegemisel üldjuhul kitsalt objektikeskselt majanduslikest kaalutlustest, kuid just need strateegilised otsused loovad aluse ja annavad suuna järgnevatele ruumiotsustele planeerimisel ja projekteerimisel. Riigi maade majandamise eesmärk vajaks täpsustamist selliselt, et neid käsitletaks ka avalikku hüve ja huvi tagava ressursina. Üha sagedasem on valdkondlike õigusaktidega ruumi planeerimine: nt piiranguvööndite kaudu. Need ruumipiirangud ei ole planeerimisel valdavalt kaalutavad, mistõttu koha eripära ei ole võimalik arvestada.

Selliste ruumiloome valdkondade puhul, mida planeerimisseadus otseselt ei reguleeri (planeeringut ei koostata), on avalikkuse kaasamise praktika väga erinev. Kaitsealade moodustamisel on protsess avalik ja kaasav juba võimalikult varases staadiumis, RMK katsetab kogukondadega koostöö viise riigimetsade majandamisel asulate lähedal, teede projekteerimisel avalikkuse kaasamise kohustust ei ole, kuid on algatatud vastavasisuline ühiskondlik debatt ja petitsioon ning on üksikuid häid näiteid.

[1] KEM-i kommentaar: Kaitsealade moodustamine lähtub ökoloogilistest aspektidest, mille olemasolu kohta annavad hinnangu loodusteadlased– üldjuhul ei saagi siin maastikuarhitektil rolli olla. See tuleb kõne alla sellistes kohtades kus eesmärgiks on ka näiteks arhitektuurilised aspektid nagu rahvusparkides ja seal igapäevapraktikas toimub see juba ka praegu.

Joonis 2: Ruumiloome sügavus – ehitatud keskkonna ruumiotsuseid ei tehta üksnes planeerimisseaduse ja ehitusseadustiku raamides.

2.2 Ruumiloome ulatus otsustusprotsessides

Suur osa ruumiloomest toimub sõltumatult planeeringutest, planeeringuid tõlgendades ja täpsustades, üldisemal või täpsemaid lahendusi luues enne või pärast planeeringu koostamist. Oluline osa ehitatud keskkonda kujundavatest ruumiotsustest, sh kõige strateegilisemad otsused, tehakse enne planeerimisseaduse ja ehitusseadustiku rakendumist (nn lähteülesande otsused) ning arvestatav osa pärast nimetatud seaduste reguleerimisala otsuste elluviimisel. Siia alla kuuluvad riiklike rahastamismeetmete ja hindamiskriteeriumide väljatöötamine, lähteülesande, ruumiprogrammi, alusuuringu, ruumianalüüsi ja eskiisi koostamine, asukohavaliku, tasuvusanalüüsi, liikuvusuuringu, kaasamise ja avalikkuse kaasamise otsused, arhitektuurivõistluse ja hanke liigi otsused jne. Riigiasutuste ja ministeeriumide tasandil ei ole ruumipädevuse olemasolu nende otsuste tegemisel sageli tagatud. Ruumispetsialistide kaasamine ei ole süsteemne ega nõutud.

Näiteks (oluliste) riiklike objektide asukohad valitakse sageli enne planeerimismenetlust, detailplaneeringuga asukohavalik kinnitatakse ning planeeringulist lahendust täpsustatakse, tihti ei ole aga detailplaneeringu koostamine tulenevalt kehtivast seadusandlusest vajalik ning asukohavalikule järgneb kohe projekteerimine. Suurte ja oluliste riiklike objektide, mille hulgas on nii positiivseid kui negatiivseid näiteid: KUMU, ERM, EKA, Kaunite Kunstide Kool, Arvo Pärdi keskus, Meremuuseum, Rail Balticu peaterminal, Riigiarhiiv, riigigümnaasiumid, aga reeglina ka väiksemate riiklike objektide puhul, on asukohavalik toimunud ilma planeerimismenetluseta. On positiivne, et sellistel puhkudel on enamasti toiminud koostöö kohaliku omavalitsusega ning kaasatud on olnud erialaliidud.

RKAS-i tavapärane praktika on aga samuti teha asukohavalik kinnises ringis, valides riigile kuuluvate hoonete ja kinnistute seast sobivaima asukoha. Ka KOVides ja erasektoris toimub avalikkusele suunatud objektide, nt kaubanduskeskuste ja kaupluste investeeringute tegemine sarnase loogikaga. Esmalt leitakse /ostetakse konkreetse eesmärgiga kinnistu või hoone lähtudes enda koostatud piirkonna elanike arvu,

logistika, konkurentide jm analüüsist. Kuigi asukohavalikud on enamasti kooskõlas üldplaneeringutega, ei oma üldplaneeringud otsustele otsest mõju. Üldplaneeringutes jäetakse arenguvõimalused tavapäraselt maksimaalselt lahti, et mitte takistada investeeringuid. Eeltoodud praktika on toiminud viimase 25 aasta jooksul, seega on põhjust ruumiotsuste tegemisel selle käitumisloogikaga kohaneda ning suuta pakkuda üksikotsuste tegemise algfaasis ja planeerimise asukohavaliku tasandil piisavat ruumialast ekspertiisi. Heaks näiteks on siin Tartu kesklinna ehitatav TÜ Delta õppehoone, mille asukoht valiti üldplaneeringuga, mida võimaldas protsesside ajaline kattuvus.

Kahaneva rahvaarvuga Eestis tehakse järjest rohkem investeeringuotsuse valikuid olemasolevate hoonete vahel – kuhu investeerida ja milline hoone maha jätta, milline ära müüa, kuhu uusi funktsioone leida. See kõik ei vaja kehtiva õiguse järgi planeeringut, sageli ka mitte projekti. Samas on sellistel otsustel väga oluline mõju linnade, asulate ja maakohtade elukeskkonnale ja ruumi arengule, sh regionaalarengule, mistõttu on vajalik ruumimõju analüüsimine.

Alljärgnevalt on esitatud valik ruumiotsustest, mis kirjeldavad hinnangut andmata erinevate ruumiloome protsesside mittehierarhilisust ja ruumiotsuste mitmetasandilisust. Kuigi riiklikud arengukavad ja üldisemad planeeringud annavad igasugusele projekteerimisele ja ehitamisele üldised alused, on need üldjuhul kvaliteetse ruumi tagamiseks ning riiklike eesmärkide saavutamiseks liiga üldised. Ruumi kvaliteedi tagamiseks on vajalik (KOV-i) ruumipädevusega spetsialisti aktiivne kaasamine ja töö.

Alljärgnevalt on esitatud valik ruumiotsustest, mis kirjeldavad hinnangut andmata erinevate ruumiloome protsesside mittehierarhilisust ja ruumiotsuste mitmetasandilisust.

Praktikas võib (võivad):

- projekteerimine eelneda detailplaneeringu koostamisele. See on tavaline linnades (eelkõige Tallinnas) koostatavate detailplaneeringute puhul, kus detailplaneeringu algatamiseks koostatakse arhitektuurne eskiisprojekt konkreetsele krundile, mille järgi seejärel koostatakse üldistatud detailplaneeringu lahendus;
- ehitamise aluseks olla projekteerimistingimused, detailplaneering ei ole vajalik – ühe krundi hoonestamine[2], avaliku ruumi ja maastiku projektid, taristuobjektid;
- ehitada ilma detailplaneeringu ja projekteerimistingimusteta või projekti koostamata (menetlemata) – mitmeid võimalusi selleks on uues ehitusseadustikus, näiteks väikeehitiste püstitamisel, ehitiste laiendamisel kuni 33%, sisearhitektuuri ja disaini puudutavas jne[3];
- muuta hoone kasutusotstarvet ilma ruumikaalutlust tegemata;
- hoone või maa võõrandada ilma ruumikaalutlust tegemata[4];
- valida hoone või investeeringuobjekti asukoha ilma piisavat ruumikaalutlust tegemata; asukohavalikut ei tehta sageli planeerimismenetlusega – tavapärane nii erasektoris kui KOV-ide ja riigiasutuste (sh RKAS-i) puhul – vaid lähtutakse maaomandist ja/või nõudlusest, planeerimise ülesandeks jääb lahenduse täpsustamine, kaasamine ja menetlemine;[5]

[2] Projekteerimistingimuste andmise aluseks ja eelduseks on vajalike reeglite olemasolu üldplaneeringus (PlanS § 75 lg 1 p 18, EhS § 26 lg 3 p 3).

[3] Igasugune ehitamine peab olema planeeringutega kooskõlas ning KOV peab planeeringus („tava“ehitise puhul üld- või detailplaneeringus) seadma tingimused kvaliteetse ruumi tekkeks. Vt EhS § 12 lg 2, PlanS § 75 lg 1 ptk-d 6, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 31).

[4] Eelkõige on silmas peetud juhtumeid kus riigi või KOV-i omandis olev kinnisasi võõrandatakse ilma tehinguga ruumile kaasnevat mõju arvestamata: nt rohealad, asutuste hooned jm.

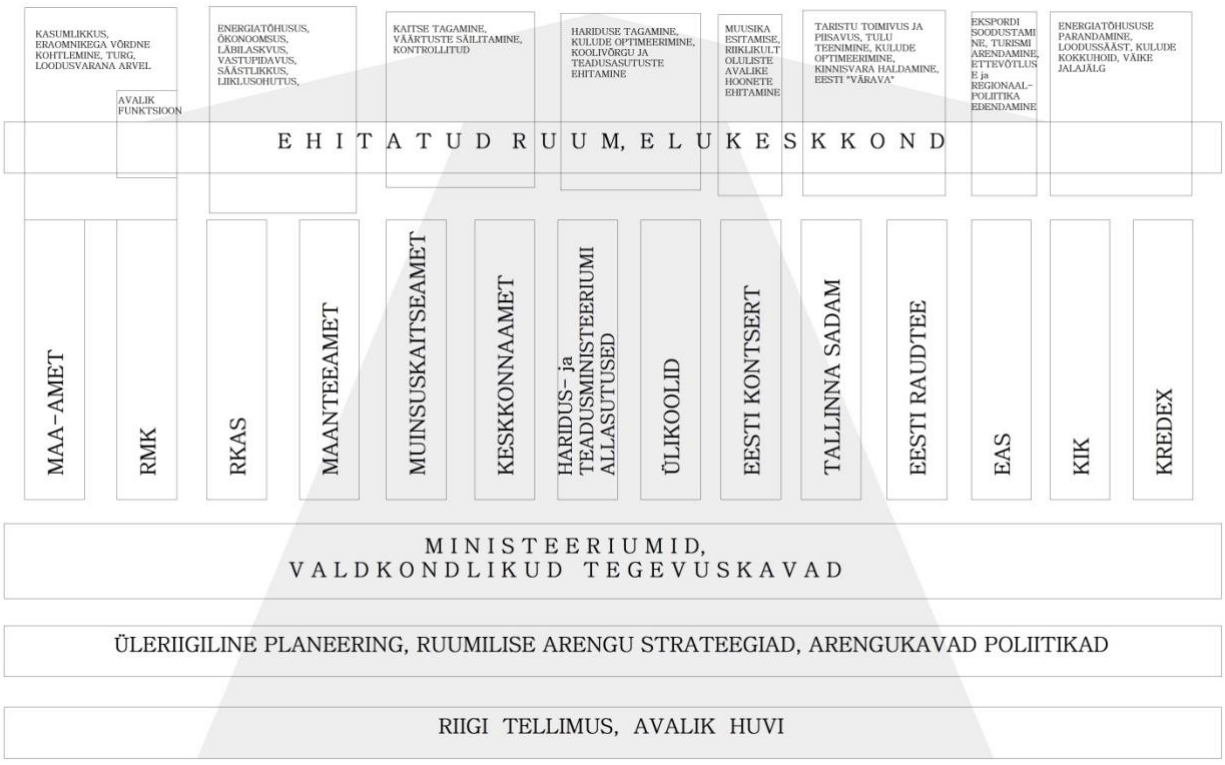
[5] Tegemist pole kriitikaga ehk arvamusega, et kõik asukohavalikud tuleb teha alati planeeringuga.

- valdkondlikke ruumiotsuseid saab teha üksikotsustena ilma ruumikaalutlust tegemata: näiteks piiranguala või kaitseala moodustamine[6], väärtuslike põllumaade määramine, muinsuskaitse piirangud, metsa majandamist suunavad otsused, maardlad jne;
- teedel teha ülekatet ja teid projekteerida ilma ruumikaalutlust tegemata jne.

Eelnevast tulenevalt tuleb leida täiendavaid viise ruumiotsuste riiklikele eesmärkidele (sh kõrgema tasandi planeeringutele, valdkonna arengukavadele) vastavuse tagamiseks ja ruumipädevuse tõstmiseks, sest planeerimissüsteem kõiki ruumiotsuseid ei hõlma ega suuna.

2.3 Ruumiloome killustatus

Tänane Eesti ruumiloome on killustatud, puudub ühtse tervikpildi hoidja. Riigi tasandil on palju sõltumatuid asutusi, nn silosid, mis kujundavad Eesti ruumi oma kitsastest valdkondlikest eesmärkidest lähtuvalt. Riigi, eraettevõtjate ja KOVi vaates huvid ja eesmärgid sageli lahknevad.

Joonis 3: Ruumiloome killustatuse ulatus – riigi tasandil on palju sõltumatuid asutusi, nn silosid, mis kujundavad Eesti ruumi oma kitsatest eesmärkidest lähtuvalt.

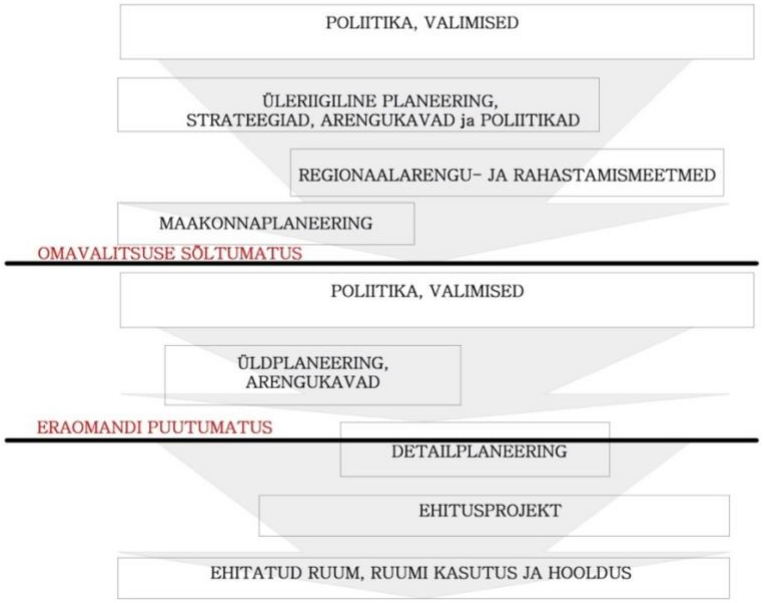
[6] Keskkonnaministeeriumi hinnangul on olukord, kus riiklike eesmärkide saavutamiseks tehakse kaitsealasid ilma ruumikaalutluseta tihti vältimatu – näiteks liikide bioloogiast tulenevad nõuded seavad omad raamid. See ei tähenda, et olukord oleks seaduses reguleerimata.

Üleriigiline planeering (ÜRP), mis koostatakse kogu riigi territooriumi ja majandusvööndi kohta, on riigi kõige strateegilisem ja üldisem ruumiloome strateegiline dokument, kuid siduvat kohustust seda järgida ei ole. ÜRP ei sobitu selgelt riigi strateegiliste arengukavade süsteemi ega ole õigusaktides seatud tasandile, mida planeering õigusruumis selle sisu tõttu olema peaks. Valdkondlikud ruumiotsused ei ole sageli planeerimisel elukeskkonna või ruumikvaliteedi vaatenurgast tasakaalustatavad. Ruumiotsuste tegemist mõjutavad erinevate asutuste ja ministeeriumide valdkondlikud eesmärgid, otsuste tegemisel puudub koordineeritus ning kujunevast ruumist puudub riigi tasandil tervikvaade. Valdkondadel on kitsad õigusaktide, põhikirjade ja arengukavadega tagatud ning eelarvega sisustatud ülesanded ja tegevused, mida toetavad vastavad ministeeriumid. Ruumiotsuste tegemist mõjutavad erinevate asutuste ja ministeeriumite valdkondlikud eesmärgid, otsuste tegemisel puudub koordineeritus ning kujunevast ruumist puudub riigi tasandil tervikvaade. Ruumiotsuste kaalumisel puudub (laiem) ruumipädevus. ÜRP toimib koostööplatvormina ainult koostamise protsessi ajal. Kui valdkondlikud arengudokumendid enamasti vähemalt viitavad ÜRP-le, siis valdkondlikes arengudokumentides sisalduvad ruumiloomet puudutavad nõuded ja soovitused ei ole koondatud, valdkonna väliselt lihtsalt leitavad ja üldiselt teada.

Pikaajalise ruumilise mõjuga otsuseid (näiteks väärtuslikele põllumaadele ehitamine, loodus- ja muinsuskaitsealade piiride ning kaitserežiimi määramine või muutmine, maavarade kaevandamisega seotud valdkond, metsade kasutusrežiim ja piirid, haridusasutuste, sotsiaal- ja tervishoiuasutuste asukohavalikud, riigimaanteede kavandamine jne) langetatakse valdkondlike üksikotsustega. Valdkondlike üksikotsuste ning nende aluseks olevate õigusaktide, poliitikate ja arengukavade tegemisel sageli ei käsitleta ruumi ja elukeskkonna kujundamise põhimõtteid, ruumikaalutlust ega võeta sageli arvesse ruumilise arengu- ja regionaalarengu eesmärke[7]. Otsused võivad olla ametkondlikult vastukäivad, tuues kaasa olukorra, kus erinevate ruumiotsuste tulemusel elukeskkonna kvaliteet väheneb. Kohalik omavalitsus on protsessidesse üldjuhul kaasatud, kuigi tema arvamusega võib-olla ei arvestata, sest KOV-ide ruumikaalutlus on tagaplaanil ja teisejärguline.

Ruumiotsuste tegemisse ei kaasata sageli vajaliku ettevalmistusega ruumispetsialiste ning spetsiifiliste küsimuste otsustamisel ka kitsaste valdkondade erialaspetsialiste, mistõttu ruumiotsuseid sätestavad dokumendid (eelkõige üld- ja detailplaneeringud) jäävad üldsõnaliseks, formaalseks ning kantseliitlikuks. Selliste dokumentide rakendamisel ei ole tagatud nende kohaselt kujuneva elukeskkonna kvaliteet. Ehitusseadustik on peamiselt ohutusseadus, milles ei käsitleta ruumiloomet terviklikult ja seostatult. Ruumiotsuste tegemisel ei tähtsustata vajadust lahenduste järgi, mis arvestavad erivajadustega inimestega; ligipääsetavuslahenduste funktsionaalsus jätab soovida.

[7] On erandjuhtumeid, kui seda ei tehta teadlikult pikaajalise kokkuleppe alusel. Näiteks paljude kaitsealade moodustamise esimeseks eelduseks on loodusväärtuste kaitse ja sellest nende moodustamise loogika ka lähtub. Aladel, kus kaitse-eesmärgiks on ümbritsev ruum laiemalt: näiteks osa territooriumit rahvusparkidest, on sellised kaalutlused igapäevapraktikaks ka praegu.

Joonis 4: Ruumiloome killustatuse sügavus – riigi tasand, kohaliku omavalitsuse tasand ja eraõiguslik tasand on üksteisest lahutatud.

Riiklike poliitikate, planeeringute ja arengudokumentide ellurakendumine ehitatud keskkonna kujundamisel on mõjutatud kohalike omavalitsuste autonoomiast ja eraomandi puutumatuse põhimõttest. Riiklike poliitikate, sh ÜRP mõju tegeliku ruumi loomisele (ehitamisele), on ebaühtlane ja pigem nõrk ilma riigiasutuste ja KOV-i ruumivaldkonna spetsialistide aktiivse kaastööta ja nõustamiseta. Kohalikul tasandil ei vaadata igapäevaselt riiklike poliitikaid, arengukavasid või üleriigilist planeeringut, va üldplaneeringu koostamisel üksikutes teemades. Eelkõige kasutatakse riiklike strateegilisi dokumente argumendina oma kavade elluviimisel; põhimõtted, mis ei ole toetavad, jäävad enamasti tähelepanuta. Tegelik töö käib KOV-i tasandil maaomanike soovide tasakaalustamisega. Lisaks nimetatud kolme tasandi suhtelisele sõltumatusele, on neil sageli ka erinevad huvid ruumis. Erinevate hierarhiliste ruumi kujundavate dokumentide sisu katvus on osaline – iga eelnev dokument annab aluse vaid mingile osale järgnevast dokumendist või ehitamisest. Riiklike ruumipoliitikate või juhiste rakendumine ruumis (ehitamise, ruumi hooldamise või kasutamisena) on, ilma sihikindla riigi poolse (koos)tööta, vähene.

Õigusruumis on Eesti planeerimissüsteem hierarhilise ülesehitusega, kus üleriigiline planeering ja maakonnaplaneering on riigi tasandi planeeringud ning üldplaneeringud ja detailplaneeringud on KOV-i tasandi planeeringud. Üldplaneeringule või detailplaneeringule järgneb projekteerimine ja ehitamine, mis peaks olema kooskõlas kõigi hierarhias kõrgemal pool asuvate dokumentidega. Praktikas ruumiotsuste tegemisel ja elluviimisel sellist hierarhiat aga sageli ei ole, mis tõttu ruumiotsuste alused ja eesmärgid on kas väheselt määratletud või üldse määratlemata. Hierarhias allpool olevate tasandite ostustega saab muuta ülemiste tasandite otsuseid lokaalseid huve ja eesmärke silmas pidades lähtumata terviknägemusest. Viimase põhjuseks on ruumilise terviknägemuse ähmasus või määramatus. Riiklikud planeeringud on nii üldised, et nendega ruumilise keskkonna planeerimisel ja projekteerimisel (asulates) vastuollu minna on praktiliselt võimatu. Riiklikud dokumendid paraku sageli ei suuna ka riigi enda valikuid üksikotsuste tegemisel.

Riigi eriplaneering sisaldab võimalust mitte arvestada KOVi seisukohtadega. Sellise planeeringuliigi vajadus on küll põhimõtteliselt arusaadav, kuid kindlasti ei soovi ekspertrühm sellise praktika laiendamist.

Ekspertrühm näeb vajadust riigi (keskvalitsuse) ja KOVi vahelise koostöö tugevdamist riiklike ruumi puudutavate arengueesmärkide selgitamiseks ja kohapõhisele rakendamisele kaasa aitamiseks. Täna ei ole valdkondade ruumi kavandamist puudutavad põhimõtted, vajadused ega eesmärgid (ühest kohast) leitavad, mis tõttu neid ka ei osata KOVides rakendada.

2.4 Riigi roll ruumiloomes

Riigi valitsustasand saab ruumilisi otsuseid mõjutada väga erinevate instrumentide kaudu, milleks on näiteks ruumipoliitika (ruumi mõjutavate otsuste poliitika) suunitluste määratlemine, ruumiliste mõjude igakordne arvestamine, nõustamistegevuse tugevdamine, riigi ruumilise arengu, sh arhitektuuri-, maastiku- ja kinnisvarapoliitika põhimõtete pikaajaline kavandamine, ruumilise arengu seire, valdkondlike arengukavade koostamine, tegevuste koordineerimine ja vastavate üldaktide andmine, osapoolte pädevuse tõstmine, nii menetlusliku kui ka sisulise järelevalve tegemine ja vaidlusküsimuste lahendamine Riik vajab kvaliteetset ruumi ja elukeskkonda majanduslikel, regionaalpoliitilistel, sotsiaalsetel, demograafilistel ja muudel põhjustel kõikjal Eestis, kuid ei ole selle saavutamiseks kõiki võimalusi ära kasutanud.

Riigi võimalused ruumiloomes on eelkõige järgmised.

Riik on:

1) hoiakute kujundaja ja teadlikkuse tõstja ning kvaliteetset ruumi soodustava õigusruumi looja;
2) ruumipoliitika kujundaja ja ruumi läbimõeldud kasutamise ning kvaliteedi eestkostja;
3) ruumipoliitika elluviija;
4) tellija ja (kaas)rahastaja või toetusmeetme jagaja;
5) nõuandja;
6) eriarvamuste tasakaalustaja.

Erahuvide kaitsmise kõrval on oluline kaitsta ka avalikke huve. Õiguskantsler on märkinud, et avalike huvide kaitstus planeerimis- ja ehitustegevuses tähendab ennekõike ühiskonna liikmetele täisväärtusliku elukeskkonna tagamist. See väljendub nii avaliku ruumi kui avalike hüvede tagamises, milleks on teede ja kommunikatsioonide, avalikult kasutatavate parkide (ka loodusmaastike, sh metsade) ning mänguväljakute (ka puhkealade ja matkaradade) piisavus, ligipääs avalikult kasutatavale veekogule, vajaliku infrastruktuuri ja transpordi olemasolu, keskkonna ja kultuuriväärtuste säilitamine, esteetiline linnaruum, turvalisus jne, aga ka majandusliku ja sotsiaalse arengu jaoks võimaluste loomine. [8] Samuti on oluline, et vastandlikud avalikud huvid ning ootused avalikule ruumile oleksid eri kasutajagruppide vaates tasakaalustatud.

Üks osa avalikest huvidest on määratletav riiklike huvidena. Kuigi ruumiline planeerimine on üldjuhul kohaliku elu küsimus, on riigi asumite kvaliteetne ja jätkusuutlik elukeskkond ning ruumilise reostamise vältimine laiemalt võttes samuti riiklikes huvides. Ruumiline planeerimine ja selle mõjud ulatuvad aga tihti väljapoole kohalikku elu ning seega puudutab ruumiline planeerimine riiklikke huve ka kitsamas tähenduses.[9]

[8] Ellex Raidla „Arhitektuurivoiniku kontseptsioon“, 2012
[9] Ellex Raidla „Arhitektuurivoiniku kontseptsioon“, 2012

Nimetatud fragmentidest piisab tõdemaks, et mitmetes ruumi kasutamise küsimustes on peetud vajalikuks riigi tasandi poliitika realiseerimist ning vastavate meetmete rakendamist. Riigi tasandi poliitika eesmärkide saavutamiseks peab riigil olema efektiivne õiguslik raamistik ja institutsioonid, kes riigi ruumilise planeerimise ja arhitektuurialase poliitika suuniste elluviimisega tegeleks.[10]

Tuleb tõdeda, et riigi kasutuses olevad otsesed vahendid mõjutada konkreetseid arendusprojekte, arvestades riiklikult väärtustatud ruumilise planeerimise ja arhitektuuri põhimõtteid ja kõiki olulisi asjaolusid, on käesoleval ajal ebaefektiivsed. Sellises olukorras esineb oht, et riigi tasandil väärtustatud ruumilise planeerimise ja arhitektuuripoliitika alased eesmärgid ja suunised ei realiseeru osaliselt või täielikult.[11]

2.5 Riigi ja kohalike omavalitsuste koostöö

Vastavalt põhiseadusele on kohalikud omavalitsused kohaliku elu korraldamisel ja otsuste langetamisel iseseisvad. Riik saab KOVe toetada luues kvaliteetseid ruumiotsuseid toetava õigusruumi, sõnastades riiklikud ruumiloome aluspõhimõtted ja eesmärgid ning pakkudes koolitus- ja nõustamisteenust. Omavalitsuste autonoomia ohustamise hirmus, võib-olla ka muudel põhjustel, on riigi ja KOVi vaheline sisuline koostöö ruumiloomes kujunenud pigem erandlikuks. Riik on jätnud omavalitsused sageli üksi. Ruumiloomes on kujunenud olukord, kus riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöö toimub peamiselt ametliku kirjavahetusena. See ei pea nii olema. Kohaliku omavalitsusega saab ja tuleb koostööd teha, nõustada ja nõu küsida ruumilahenduste analüüsimisel ja kujundamisel. Efektiivse tulemuse saamiseks on võimalik luua ekspertnõu andev ümarlaud. Ruumiotsuste kaalumine ja langetamine jääb loomulikult endiselt kohaliku omavalitsuse (vahel ka riigi) autonoomseks õiguseks ja kohustuseks.

2017. aastal läbi viidud haldusreform, mille tulemusena moodustusid suurema elanike arvuga omavalitsused, lõi paremad eeldused kõikidesse kohalikesse omavalitsustesse ruumipädevusega spetsialisti ametikoha loomiseks. Haldusreformi eesmärk oli omavalitsused, kes suudavad pakkuda inimestele paremaid avalikke teenuseid, tagada piirkondade konkurentsivõime kasvu ning täita iseseisvalt neile seadusega pandud ülesandeid.

Tänaseks ei ole võimalik teha lõplikke järeldusi, mil määral reformi tulemusel kohalikes omavalitsustes ruumipädevus paranes, kui paljudes omavalitsustes asus tööle arhitekt, maastikuarhitekt või planeerija. Ekspertrühm viis läbi kohalike omavalitsuste uuringu, mis on lisatud aruandele, ja mille tulemustest selgub, paljudes kohalikes omavalitsustes täidavad ka pärast haldusreformi ruumivaldkonna spetsialisti ülesandeid piirnevate erialade esindajad (ehitusspetsialist, maaspetsialist, keskkonnaspetsialist) ühe spetsialisti poolt täidetavate ülesannete ampluaa on väga lai ning riigi poolt oodatakse rohkem tuge: koolituste korraldamist, infosüsteemide arendamist ning bürokraatia vähendamist.

Omavalitsustes ruumispetsialistide tööle palkamise täiendavaks soodustamiseks head mehhanismi ekspertrühmal välja pakkuda ei ole. Seda eriti tingimustes, kus võimaliku spetsialisti koormus võib oma pädevuse parandamiseks või säilitamiseks jääda sageli liiga väikeseks ning riigi poolt lisatasu maksmine ei ole põhjendatud, arvestades, et elutähtsate ametite (arst, õpetaja, päästja) palk vajab eelisjärjekorras tõstmist. Seadusega KOV-i ametnikele sh arhitektidele ja planeerijatele erialase kvalifikatsiooni või kutsekvalifikatsiooni nõudeid esitatud ei ole. Nõuded seab iga KOV ise, kuid sageli erialane haridus puudub. Haldusreformi järgselt on Eestis varasema 213 asemel 79 omavalitsust, mille elanike arv on üldjuhul üle

[10] Ellex Raidla „Arhitektuurivoiniku kontseptsioon“, 2012
[11] Ellex Raidla „Arhitektuurivoiniku kontseptsioon“, 2012

5000. Arvestades Eesti rahvastiku edasise vähenemise, vananemise ja suureneva linnastumisega, jätkub väljaspool Tallinna ja Tartu linnaregioone elanike arvu ja sellega seoses ehitusliku aktiivsuse vähenemine.[12] On tõenäoline, et kahaneva rahvastikuga piirkondades väiksema elanike arvuga vallad palkavad arhitekti mitme omavalitsuse üleselt.

Haldusreformi tulemusena kaotati ära maavalitsused, säilisid maakonnad. Maavalitsuste senised funktsioonid jagati ümber erinevate riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste vahel, ruumilise planeerimise funktsioonid viidi Rahandusministeeriumi regionaalhalduse osakonna maakondlikesse talitustesse.

Kohalikud omavalitsused teevad igapäevaselt kõige rohkem ruumiotsuseid. Ka riigi otsuste korral peab KOV olema tugev partner, kes seda otsust ellu viib. Praegu on riik oma ruumiotsuste kvaliteedi eest vastutamise jätnud täielikult KOVidele. Riik peaks kohalikke omavalitsusi ka rahaliselt rohkem toetama (nt kõrgelt kvalifitseeritud ruumispetsialistide palkamise toetamine), kui soovitakse riigiasutustele kvaliteetset teenust saada. Alternatiiv sellele on riigiasutuste enda ruumipädevuse suurendamine ja osa vastutust riigiasutuste ruumiotsuste kvaliteedi eest enda kanda võtmine. Ruumipädevuse ja -teadlikkuse tõstmine riigiasutuste tasandil aitab kaudselt kaasa ruumipädevuse suurenemisele, soodsama taustsüsteemi ning võimaluste loomisele senisest paremate ruumiotsuste langetamiseks ka regionaal- ja kohalike omavalitsuste tasandil, aidates sellega kaudselt kaasa kohaliku omavalitsuse autonoomia hoidmisele ja tugevdamisele.

[12] Edela-Eesti asutuse elujõu säilitamise uuring (6.10.2017−12.12.2017)", Jaak Kliimask, Eesti Maaülikool, põllumajandus- ja keskkonnainstituut.

3. JÄRELDUSED

Järeldused põhinevad ekspertrühma töörühmade raames tehtud intervjuudel, koostatud analüüsidel ja ekspertrühma liikmete ning töörühmade liikmete eksperdiarvamustel.

1.

PRAEGUNE OLUKORD

Kvaliteetne ruum ei ole riigi tellimusena sõnastatud. Seetõttu ei ole kvaliteetne ruum riigi huvina esiplaanil[13].

- Riigil puudub ühtne arusaam ning ametkondadevaheline kokkulepe kvaliteetse ruumi kohta.
- Valitsusasutuste,[14] riigi sihtasutuste ja äriühingute, sh RKAS-i, Maa-ameti, Maanteeameti, Tallinna Sadama jt statuutides ei sisaldu kvaliteetse ruumi loomise eesmärki.

SOOVITUD SEIS

Kvaliteetse ruumi tekkimise eelduseks on, et kvaliteetne ruum on sõnastatud riigi huvina ja tellimusena.

2.

PRAEGUNE OLUKORD

Esmaste otsuste kvaliteet seab piirid ruumilahenduste kvaliteedile. Kuna riiklikud otsused ei ole eesmärkide poolest tasakaalustatud ja ruum jääb otsustes tagaplaanile, on suur tõenäosus halva kvaliteediga ruumi tekkimiseks.

- Praegu on esiplaanile seatud valdkondlike põhieesmärkide saavutamine, mis ruumikaalutluseta üksikotsustena ei taga sidusa ruumi kujunemist.
- Ruumilisele planeerimisele ja projekteerimisele eelnevad ruumimõjuga otsused määravad ruumi kvaliteedi või selle puudumise ka siis, kui projektlahendusi koostavad ning neid kiidavad heaks kutsega või tegevusloaga isikud jt spetsialistid.
- Olemasolevad reeglid ei pruugi tagada kvaliteetse ruumi loomist igal üksikjuhul, kui otsuseid tehakse metoodikate alusel, mis ei arvesta konkreetse ruumiga või ruumikaalutlusega üldiselt.

[14] LISAS 2 toodud ruumiotsuste töörühma lõpparuandes on toodud näited riigiasutustest ja ettevõtetest, kelle puhul on vajalik kvaliteetse ruumi ja elukeskkonna sõnastamine ühe eesmärgina. Nimekiri ei ole ammendav.

- Valitseb arvamus, et ruumi seisukohast parem otsus tähendab suuremaid kulutusi, kuigi pikas perspektiivis ei pruugi nii olla.

SOOVITUD SEIS

Halva kvaliteediga ruumi tekkimise vältimiseks on ruumi kvaliteet otsuste langetamisel esiplaanil ja valdkondlikud otsused eesmärkide poolest tasakaalustatud.

3.

PRAEGUNE OLUKORD

Kohaliku omavalitsuse üksused vastutavad üksi ruumi kvaliteedi eest ka riigiasutuste ülesannete täitmisel[15].

- Riigiasutused eeldavad KOVidelt ruumiliste lahenduste väljatöötamist ja panustamist, samuti järelevalvet ruumilise keskkonna arhitektuurse kvaliteedi üle, kuid KOVides puuduvad selleks sageli nii ruumiharidusega ja vastava kogemusega spetsialistid kui ka rahalised vahendid.
- Riigiasutused panevad KOVid tsentraalsete ametkondlike ruumiotsustega sageli sundseisu, mistõttu kohalikud ruumiotsused ei lähtu kohalikust huvist ega vajadusest, vaid peavad kohanduma riigiasutuse otsusega.
- Riik ei tee alati KOVidega koostööd ega koordineeri investeerimistoetuste andmist kolmandatele isikutele.

SOOVITUD SEIS

Riik tagab, et investeerimis- ja rahastusotsused lähtuvad muu hulgas kvaliteetse ruumi kriteeriumist, et ruumiliste lahenduste väljatöötamisel kaasatakse ruumipädevusega spetsialistid ja ruumiotsuste tegemisel arvestatakse rohkem kohalike huvide ja vajadustega. Valitsusasutuste juhtimisel kohalikes omavalitsustes ellu viidav tegevus hõlmab lisaks valdkondlike eesmärkide täitmisele ka panustamist ruumi kvaliteeti.

4.

[15] LISA 2: töörühmade lõpparuanded, ruumiotsuste töörühma lõpparuanne; LISA 5: intervjuud riigiasutustega.

PRAEGUNE OLUKORD

Riigi ruumilise arengu eesmärgid on arengudokumentides terviklikult sõnastamata.

- Üleriigiline planeering (ÜRP) kui riigi ruumilist arengut enim suunav dokument ei sobitu selgelt ja arusaadavalt riigi strateegiliste ja valdkondlike arengukavade süsteemi, see ei ole õigusaktides seatud tasandile, mida planeering õigusruumis selle sisu tõttu olema peaks.
- Üleriigiline planeering ei täida õigusaktides määratud ülesannete ja eesmärkide valikulisuse tõttu horisontaalse, valdkondi siduva ruumiloome dokumendi rolli, millega arvestamine oleks valdkondlike arengukavade koostamisel ja elluviimisel kohustuslik.
- Üleriigiline planeering ei hõlma kogu ruumiloomet. Üleriigiline planeering ei puuduta näiteks arhitektuuri, ehituspärandit ega avalikku ruumi.
- Riiklikes planeeringutes sisuliselt selgitatakse välja valdkondade ruumivajadused ja neist tulenevad piirangud, mis sageli ei ole elukeskkonna kvaliteedi aspektist kaalutavad, kuna valdkondlikud regulatsioonid on tugevamad – mitmekülgne ja lõimitud ruumikäsitlus jääb tagaplaanile.
- Arhitektuuripoliitika, kinnisvarapoliitika ja ÜRP on omavahel seostamata.

SOOVITUD SEIS

Riigi ruumilise arengu eesmärgid on arengudokumentides terviklikult sõnastatud ja valdkondade tegevuse aluseks.

5.

PRAEGUNE OLUKORD

Riigi üksikotsuste laiemat ruumimõju ei ole otsuse tegijad sageli teadvustanud ja ruumiotsuste ruumikvaliteet pole kontrollitud.

- Riik ei kasuta oma finantseeringuid ruumilise arengu eesmärkide saavutamiseks piisavalt läbimõeldult.
- Rahastusmeetmed ja investeeringuotsused ei sisalda kvaliteetse elukeskkonna eesmärki, kuna eeldatakse, et ruumi kvaliteet on eelnevate protsessidega (planeeringu- ja loamenetlusega) juba tagatud.
- Riigi investeeringud kinnisvarasse, sh ehitiste ja rajatiste asukoha valik ning ruumiprogrammide, lähteülesannete ja hanketingimuste koostamine ei lähtu laiemalt inimeste elukeskkonna parendamise eesmärgist.
- Otsustes domineerivad valdavalt pinnaefektiivsuse ja kuluefektiivsuse kriteeriumid. Sageli ei võeta arvesse kaudseid kulusid, mis võivad muuta näiliselt tõhusad projektid ühiskonna kui terviku seisukohast pikaajaliselt kahjumlikuks.
- Riigiasutuste omavaheline koostöö on mitmeti puudulik, samuti kooskõla riigi ja KOVide ruumiotsuste vahel.

- Ehitiste ja taristu lähteülesannete koostamisel ja rahastusotsuste tegemisel ruumipädevusega isikud kaasatud ei ole. Arhitektid, planeerijad, maastikuarhitektid, sisearhitektid ja disainerid kaasatakse protsessi alles projekteerimiseks ja planeerimiseks – siis, kui olulised otsused on juba tehtud.

SOOVITUD SEIS

Otsuste tegijad teadvustavad, milline on riigi üksikotsuste laiem ruumimõju; ruumiotsuste kvaliteet on kontrollitud ja ruumimõju hinnatud.

6.

PRAEGUNE OLUKORD

Ruumiandmed ei ole piisavalt koondatud.

- Puudub terviklik ruumiväärtusi koondav kaardiinfo. Ruumiotsuste langetamisel puudub ülevaade olemasolevatest säilitatavatest ja planeeritud, sh kohaliku tasandi üldplaneeringutes planeeritud ruumiväärtusega aladest ja objektidest. Eri ruumiandmete registrid ja kaardirakendused ei ole omavahel seotud, mis muudab vajaliku info kättesaamise töömahukaks ja tülikaks.
- Otsuste ettevalmistamisel, nende eelarvelisel ja ajalisel planeerimisel ning hanketingimuste koostamisel ei osata seetõttu piisavalt arvestada koha eripärast tulenevate tingimustega.

SOOVITUD SEIS

Ruumiandmed (registrid ja kaardirakendused) on koondatud, avaandmetena kõigile kättesaadavad ja lihtsasti kasutatavad ning ruumiväärtused on ruumiotsuste kaalumisel otsustajatele teada.

7.

PRAEGUNE OLUKORD

Seadused[16], mis ruumi mõjutavad, ei sätesta ruumiloome eesmärke, vaid piirduvad menetluste reguleerimise ja kitsalt seatud valdkondlike eesmärkidega.

- Ükski kehtiv seadus ei käsitle ruumiloomet terviklikult ja seostatult.

[16] Ainus erand on PlanS.

- Elukeskkonna parendamise põhimõte ei kehti õigusaktides piisavalt laiaulatuslikult. Planeerimisseaduses on esile toodud elukeskkonna parendamise, huvide tasakaalustamise ja lõimimise ning otstarbeka, mõistliku ja säästliku maakasutuse põhimõtted planeeringudokumendi koostamisel, kuid planeeringud hõlmavad üksnes osa ruumiloomest ning planeerimisseaduse põhimõtted otse väljaspool planeeringuid ei rakendu. Teistes ruumiloomet otseselt või kaudselt mõjutavates seadustes sarnane käsitlus puudub täielikult.
- Ehitusseadustik on olemuselt ohutusseadus, mille alusel ei käsitleta ruumikvaliteeti laiemalt.
- Lisaks ei taga praegune käsitlus avaliku ruumi terviklikku ja seostatud arengut ega kõigi ruumiloome valdkondade spetsialistide kaasamist avalikku ruumi mõjutavatesse otsustesse ühtsetel alustel.
- Õigusruum saab füüsilise ruumi muutumist senisest asjakohasemalt ja paremini suunata, kuid ükski seadus ei saa töötada ilma rakendajate tahte ja oskusteta ega omaksvõtuta ühiskonnas laiemalt.
- Omandi puutumatuse põhimõte võib pärssida kvaliteetse ruumi loomist. KOVil pole piisavalt selget alust kvaliteetse ruumi nõudmiseks eraomanikult.

SOOVITUD SEIS

Kõik seaduste alusel tehtavad ruumiotsused juhinduvad ruumiloome eesmärkidest ja arvestavad tasakaalustatult elukeskkonna parendamise põhimõttega.

8.

PRAEGUNE OLUKORD

Riigi tasandil ei ole piisavalt rakendatud ruumiharidusega spetsialiste, et elukeskkonna parendamise eesmärki täita ja ruumiloome seisukohast pädevate otsuste langetamist tagada. Koostöö ruumivaldkondade vahel ei ole piisavalt sidus.

- Olulistesse ruumiloome protsessidesse pole sageli kaasatud ruumipädevusega spetsialisti, kes suudaks ruumi kvaliteedi vajakajäämistele tähelepanu juhtida.
- Eri ministeeriumid, ametid ja organisatsioonid, kelle riik on kutsunud tegema ruumi puudutavaid otsuseid, ei oma ega kaasa (sh väljaspoolt valitsusasutusi) selleks piisavalt ruumialase haridusega spetsialiste, kes analüüsiks ja selgitaks valdkondlike otsuste ruumilist mõju.
- Parandamist vajab eri ruumivaldkondade omavaheline sidusus: ruumilise planeerimise, hoonete arhitektuurse projekteerimise, tehnilise taristu projekteerimise, maastike kavandamise ja avaliku ruumi sidusus.

SOOVITUD SEIS

Riigi tasandil on rakendatud rohkem ruumiharidusega spetsialiste, et ruumiloome seisukohast pädevate otsuste langetamine oleks tagatud. Koostöö ruumivaldkondade vahel on sidusam.

Loetletud probleemid on riigi arengu seisukohalt tõsised ja nõuavad samme olukorra parandamiseks. Puudused on struktuursed ja eeldavad lahendamiseks pidevat tähelepanu, eelkõige kvaliteetse ruumi määratlemist valdkondlike otsuste ühe eesmärgina, ruumiteadlikkuse ja -pädevuse suurendamist ning ruumivaldkondade erialaspetsialistide osalemist ruumiloome protsessides.

Aruanne teeb rea ettepanekuid, mis peaks viima ruumiga paremini arvestava riigini. Ettepanekute hulgas on tööd õigusaktidega, riigiasutuste ja KOVide ruumipädevuse tõstmise meetmed ja riigi üldise strateegilise juhtimise ruumikohane ülevaatamine.

Töörühmade täiendavad järeldused ja ettepanekud on toodud LISAS 2.

4. ETTEPANEKUD

Ekspertrühma ettepanekuid tuleb vaadata kompleksselt: nende rakendamine üheskoos aitab liikuda seatud eesmärkide saavutamise suunas, ühelgi ettepanekul eraldiseisvana ei ole Eesti ruumi kvaliteedi paranemisele ja protsesside sujuvamaks muutmisele piisavat mõju. Üldistatult võib esile tuua, et seaduste täiendamise ja arengudokumentide muutmise ettepanekud aitavad eelkõige parandada riigi ruumipoliitika ja valdkondlike ruumiotsuste sidusust ja tasakaalustatust. Ruumi kvaliteedi tagamise ning ruumipädevuse suurendamise ja koostöö parandamise ettepanekud aitavad eelkõige saavutada ruumimõjuga üksikotsuste ning välisvahendite, riiklike investeeringute ja toetusmeetmete suuremat kooskõla ruumilise arengu põhimõtetega ja suurendada üldist ruumipädevust.

1. Kvaliteetne ruum on oluline avalik huvi, mis on vaja seada riiklikuks tellimuseks ja eesmärgiks nii tellija, (kaas)rahastaja kui ka ruumiotsuste kujundaja positsioonis.

Kvaliteetne ruum tuleb seada eesmärgiks muude valdkondlike eesmärkide kõrval ja riik peab näitama eeskuju selle loomisel. Ruumikvaliteedi tagamiseks ruumimõjuga üksikotsustes ja suurema kooskõla saavutamiseks ruumilise arengu põhimõtetega, on vaja muuta ruumikaalutlus süsteemsemaks.

1.1. Välja töötada kvaliteetse ruumi hea tava kokkulepe.

Hea tava kokkulepe on riiklikul tasandil ruumiotsuseid tegevate institutsioonide ühine kvaliteetse ruumi käsitlus, millest ruumiloomelises ametkondlikus tegevuses lähtuda. Üks ekspertrühmas käsitletud võimalus kvaliteetse ruumi defineerimiseks, mis ei ole ekspertrühma poolt konsensuslikult heaks kiidetud, on esitatud LISAS 4. Selle tööga tuleb jätkata. Välja tuleb töötada metoodika ja selles kokku leppida.

Ruumi kvaliteedi hindamiseks tuleb kaasata ruumipädevusega spetsialist. Kaaluda ruumihüve mõiste juurutamist ökosüsteemiteenuste eeskujul.

1.2. Peamiste ruumilise keskkonna kujundamisega seotud valitsusasutuste, riigi sihtasutuste ja riigi äriühingute põhikirjadesse ja põhimäärustesse sisse kirjutada kvaliteetse ruumi tellimus[17].

Kaaluda ka seadustesse, muuhulgas riigivaraseadusesse ja riigihangete seadusesse ning teistesse vastava vara haldamist puudutavatesse õigusaktidesse vastavate muudatuste tegemist.

Kvaliteetne ruum tuleb seada eesmärgiks muude valdkondlike eesmärkide kõrval ja riik peab näitama eeskuju selle loomisel. Kvaliteetne ruum aitab tõsta riigi konkurentsivõimet nii majanduslikus kui kultuurilises plaanis ning kasvatada oma kodanike usaldust. Näiteks aitavad kvaliteetsed ja paindliku ruumiga koolimajad kasvatada aktiivseid ja iseseisvaid noori inimesi;

[17] LISAS 2 toodud ruumiotsuste töörühma vahearuandes on nimetatud riigiasutused ja ettevõtted, kelle puhul on eelkõige vajalik kvaliteetse ruumi ja elukeskkonna sõnastamine ühe eesmärgina. Tabelis 2 on toodud ülevaade põhilistest valitsusasutustest, kes ruumiotsuseid langetavad.

mitmekesine ja kaasav avalik ruum pakub head elukeskkonda ja turvatunnet; läbimõeldud ja tasakaalustatud elamuprogramm tagab erineva tausta ja võimetega inimeste parema lõimumise ühiskonda; kvaliteetse arhitektuuriga ärikvartalid loovad paremad tingimused ettevõtluseks; silmapaistvad kultuuriobjektid tõstavad rahva eneseteadvust; kvaliteetne maastikuarhitekuur rikastab ruumi ja muudab elukeskkonna tervislikumaks. Kõik need kokku tugevdavad inimestes oma kodu tunnet ja hoiavad neid riigist lahkumast.

Valik näiteid võimalikest riigiasutuste eesmärkide ja ülesannete täiendustest kvaliteetse ruumi tellimiseks ja elukeskkonna parendamise printsiibi järgimiseks:

- RMK põhiülesannetele lisada (Metsaseaduse § 48): elukeskkonna parendamine ja kaitse; avaliku juurdepääsu tagamine; puhkeehitiste arhitektuurse ja maastikuarhitektuurse kvaliteedi tagamine. (RMK on ainuke riigiasutus, kelle põhikiri sisaldab ülesandena ka avaliku funktsiooni täitmise tagamise.)
- Maa-ameti põhimäärusesse lisada tegevusvaldkondade ja ülesannete juurde: ruumi kvaliteedi säilitamise ja parandamine avaliku ruumi ja avalike läbipääsude tagamisega; maa kasutusse (sh ajutisse kasutusse) andmine võttes arvesse riigi ruumipoliitika eesmärke.
- Maanteeameti põhimääruses lisada ülesannetele: teede ja tee-elementide ehk avaliku ruumi arhitektuurse, maastikuarhitektuurse ja disaini kvaliteedi tagamine; ruumi väärtustega arvestamine ja nende eksponeerimine (sh loodusväärtustest, maastiku väärtustest, kultuuripärandist, miljööväärtustest jm) ning neist lähtuvalt tervikliku liikumiskeskkonna kujundamine; asulate tänavaruumi terviklik kavandamine; liikuvuseesmärkide tagamine, kohaliku ja transiitliikluse tasakaalustatud arvestamine.
- RKASi põhikirja täiendada eesmärgi osas: Aktsiaseltsi eesmärgiks on peamiselt riigile kui ainuaktsionärile kinnisvarateenuste osutamine ja riigi nõustamine kinnisvaraga seotud küsimustes lähtuvalt riigi ruumi väärtuste kaitse ja kvaliteetse elukeskkonna kujundamise eesmärgist.

2. Riigi otsuseid, sh rahastusmeetmeid, kasutada senisest enam kvaliteetse elukeskkonna ja regionaalarengu edendamiseks.

Riigi otsustusprotsesse ja rahastusmeetmeid täiendada ruumialaste kriteeriumidega, et soodustada väärtuslike ehitiste kasutuselevõttu ja restaureerimist, kvaliteetse kaasaegse ning säästliku avaliku ruumi, arhitektuuri, maastikuarhitektuuri, sisearhitektuuri ja keskkonnadisaini loomist ja ehitamist; asulakeskuste korrastamist ja tihendamist; keskkonnahoidlike ehitus- ja hooldustehnoloogiate rakendamist ning loodusressursside säästlikku kasutamist.

2.1. EL-i struktuurivahendite tulevaste perioodide toetuste jaotamise põhimõtetesse lisada läbiva teemana elukeskkonna parendamise printsiip.

Koheselt rakendatava meetmena annaks see säte võimaluse kaaluda tehtavate investeeringute ruumilist mõju ning pikas perspektiivis kasutada investeeringuid süsteemselt parema elukeskkonna saamise nimel.

Kuna perioodi prioriteetide kokkuleppimine käib, on oluline see otsus teha praegu. Printsiibi järgimist hakkab tulevikus seirama ja koordineerima loodav ruumiloome meeskond.

2.2. Kaalukate ruumi mõjutavate otsuse langetamisel ja ruumi kavandamisel hinnata kogukulu ühiskonnale.

Ruumipoliitika eesmärkide tagamisel peab kaalukate ruumiotsuste tegemisel hindama ka pikaajalisi sotsiaal-majanduslike mõjusid sh arvestama ehitiste kogu elukaarega - ehitamise, kasutamise, korrashoiu ja lammutamisega; väärtuste juurde loomise ja säilitamisega ning asukohast tulenevate mõjudega. Ruumiline planeerimine ja finantsplaneerimine on vaja paremini seostada. Kogukulu ühiskonnale peaks olema teisendatav eelarvenumbriteks, kuna kvaliteetset ruumi saab lõppkokkuvõttes rajada vaid piiratud ressursi ulatuses (vt nt BREEAM standard 18).

Üldlevinud on arvamus, et parem otsus on kallim, kuid seal juures jääb arvestamata, otsuse laiem mõju või pikem perspektiiv, mis juhul võib teine lahendus olla otstarbekam. Kulu mõiste peaks sisaldama rahas mittemõõdetavaid väärtusi.

3. Laiendada elukeskkonna parendamise põhimõte kogu ruumiloomele ning luua selle põhimõtte rakendumiseks seadustes senisest selgemad alused

Igasugune inimese poolt läbi viidav teadvustatud ruumi muutmine, mis toimub erinevate seaduste alusel, peaks toimuma elukeskkonna parendamise ja säästva arengu eesmärgil maksimaalsel võimalikul määral. Elukeskkonna parendamise põhimõte saab täita eesmärki, kui see kehtib laiemalt ning riik teeb selgemaks, kuidas selle põhimõtte rakendumise eest hoolitsetakse.

3.1. Parema ruumikaalutluse võimaldamiseks ja ühiskonna hoiakute kujundamiseks kaaluda õigusaktide täiendamist.

Õigusaktides tuleb luua senisest selgemad alused ruumiloomele tervikuna, haarates seostatuna kõiki ruumiotsuseid. Seadus(t)es kirjeldada seostatult ruumiloome põhimõtteid, põhiobjekte, põhivahendid, isikute õigusi ning riigi ja omavalitsuste rolli ka väljaspool planeeringuid. Avaliku ruumi olulisuse rõhutamine ruumiloomes ja kvaliteedinõude sõnastamine annavad parema aluse (tellimuse) kvaliteetse avaliku ruumi ja ehitatud keskkonna rajamiseks ning eelnõude ruumimõju hindamiseks. Samuti on vajalik muuta valdkondlikku ruumiloomet käsitlevaid õigusakte selliselt,

[18] www.breeam.com

et oleks tagatud ruumispetsiifikast tulenevalt sobivaima pädevusega spetsialistide kaasatus ruumiotsuste tegemisse.

Õigusaktide täiendamine tähendab kas olemasolevate seaduste ja juhendite täiendamist ruumiloome aspektidega, kus see on asjakohane, või uue üldseaduse (nn ruumiloome seaduse) loomist.

3.2. Õigusaktide ja strateegiliste dokumentide eelnõude koostamisel hinnata ruumimõju.

Vajadusel tuleks ruumilise keskkonna arengut või muutmist mõjutavate otsuste eelnõudesse sisse viia nõue ruumimõju hindamiseks – muude mõjude hulgas. Täiendada mõjude hindamise metoodikat[19], lisades keskkonnamõjude kõrvale ruumimõju. Praegu metoodikas sisalduv keskkonnamõju hõlmab ruumi vaid looduskeskkonna ja keskkonnakaitse, -riskide osas. Ruumimõju hindamine eeldab vastava pädevusega spetsialistide olemasolu või kaasamist. Lisaks konkreetset eelnõud koostavale ministeeriumile peaks hinnangu andma ka ruumiloome üksus.

Üldised eesmärgid õigusloomes:

- Avaliku ruumi mõiste sisustada kui kogu ruumi siduv võrgustik, määratledes selgemini avaliku ruumi arendamise ja planeerimise põhieesmärgid ühiskonna ühistes huvides, lahenduste professionaalsuse tagamise vahendid, avaliku ruumi seosed omandi ja taristutega ning isikute õigused seoses avaliku ruumiga.
- Luua alused iga ruumi mõjutava otsuse juures parima ruumi argumendi kaalutlemiseks. Õigusaktide täiendamine loob eelduse ruumialase kaalutluse paremaks võimaldamiseks (sisuliselt kohustamiseks) valdkondlike ruumiotsuste tegemisel, sh teiste seaduste alusel tehtavate ruumimõjuga otsuste tegemisel.
- Luua alused riigipoolseks tööks, mis toetaks riigi ja omavalitsuste vahelist koostööd parema ruumi nimel.
- Planeeringute ja ehitusprojektide ülesannete loetelud ajakohastada seadustes seoses ruumiloomega.

  Planeerimine tuleb selgemini mõtestada sisulise ruumiloome ja arengu kavandamise ühe olulisema üldise alusena (vältides planeeringute käsitlemist vaid formaal-juriidilise dokumendina), sealhulgas mõtestada, milliseid ruumiotsuseid on asjakohane teha planeeringutega ja milliseid muude vahenditega. Samuti on oluline luua alused planeeringute elluviimiseks, üldistest huvidest lähtuvaks tõlgendamiseks ja sisu poolest aeguvate planeeringute asjakohaseks käsitlemiseks kehtivusaja jooksul (kaaludes ka kehtivusaja määramist seadusega), et võimaldada paindlikku ruumiloomet ning üldiste huvide ja iga isiku õiglast arvestamist vastavalt lõppotsuse (nt ehitusluba) tegemise ajahetkele. Kaaluda ka formaalsest ehitusõiguse mõistest loobumist.

  Ruumiloome valdkonna seadustes või asjaõigusseaduses senisest selgemini sisustada omandiõiguse ja avaliku huvi vahekord ruumis.

[19] https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mojude_hindamise_metoodika.pdf

Omandiõiguse ja avaliku huvi vahekord ruumis on mõistlik seoses ühiskonna ja omanike üldise mõistliku õiglustundega senisest selgemini sisustada ruumiloome valdkonna seadustes või asjaõigusseaduses.

Ekspertrühm pakub välja kaks alternatiivi õigusaktide täiendamiseks, mille vahel valiku tegemiseks peab töö jätkuma.

1) Olemasolevate seaduste ja juhendite täiendamine ruumiloome aspektidega, elukeskkonna kvaliteedi mõiste sisse toomine seadustesse, kus see on asjakohane.

2) Uue üldseaduse (nn ruumiloomeseaduse) loomine. Võimaliku ruumiloome üksuse töö ja ruumiloome seadus saavad toimida üksteist täiendava ja toetavana. Ruumiloome seadus saab olla ruumiloome üksuse jooksva ja eesmärgipärase töö aluseks.

   Lahenduste vahel kaalumiseks koostada:
   a) visoon ruumiloomeseaduse eelnõu tekstist (Esmalt välja töötada seaduseelnõu kontseptsioon, struktuur ning seaduse reguleerimisala);
   b) visioon olemasolevate seaduste täiendamiseks (Koostada ülevaade, milliseid olemasolevaid seaduseid ja millistes aspektides tuleks täiendada.)

   Seejärel saab analüüsida, kuidas sellised seadused rakenduksid, kuidas seostuks senise praktikaga ja milline oleks nende märgiline mõju ühiskonnale.

   Ekspertrühm kaalus ka Säästva arengu seaduse (SäAS) või Keskkonnaseadustiku üldosaseaduse (KeÜS) täiendamise võimalust ehitatud keskkonna osaga. KeÜSi ja SäASi täiendamise võimalus valiti kaalumises põhjusel, et tegu on kehtivate üldiste seadustega, mille põhisisu on ruumiloomega osaliselt kattuv. Sarnane üldine seadus on näiteks ka Leedu Arhitektuuriseadus, 2018 a. Soome Ehitus- ja maakasutusseadus on laiema ulatusega seadus, mis sisaldab olulisel määral elukeskkonna parendamise põhimõtteid. Arvestades ekspertide tagasisidet (LISA 2: ruumiõiguse töörühma lõpparuanne) loobus ekspertrühm selle võimaluse edasisest kaalumisest.

   Ruumiõiguse töörühma väiksemas ringis katsetati võimaliku ruumiloome seaduse struktuuri ja sõnastuste loomist, kuid ei jõutud piisavalt selge versioonini (LISA 9). Olemasolevate seadustega tutvumine viis tõdemuseni, et ruumi muutumist suunavad teemad on sedavõrd laialt ja erinevates tähendustes erinevates seadustes esindatud, et nende täpsustamisega on veelgi raskem jõuda õigusruumini, millest saaks välja lugeda eesmärgi töötada seostatult ruumiloomega.

   Veenduti, et nii ruumiloomeseaduse algversiooni loomine kui ka olemasolevate seaduste täiendusvõimaluste kaardistamine oleks suurem ja pikaajalisem töö, kui töörühma praegune mudel võimaldas, aga seda tööd on mõistlik jätkata.

Märkus. Rahandusministeeriumi planeeringute osakonna juhtimisel on koostamisel ruumilise planeerimise roheline raamat. Kuna ruumilise planeerimise roheline raamat on keskendunud eelkõige planeerimisseaduse rakendamise probleemkohtade kaardistamisele, ei ole ruumiloome ekspertrühm planeerimisseaduse analüüsi ja ettepanekutega spetsiifiliselt tegelenud.

4. Parandada ruumiloome eesmärkide ja vajaduste arvesse võtmist valdkondlike arengukavade koostamisel ja rakendamisel.

Üleriigilise planeeringu seostamisel strateegilise planeerimise süsteemiga, ruumilise planeerimise riiklikul korraldamisel ning regionaaltasandi planeerimise korraldamisel on rohkem kui üks lahendusvõimalus. Teemasid analüüsitakse täpsemalt RAM-i koostatavas „Ruumilise planeerimise rohelises raamatus“[20], ruumiloome ekspertrühm saab esitada ainult üldised soovitused. Vajalik on valdkondade ülese ruumi arengut suunava strateegiadokumendi olemasolu, mis loob ühtse sisulise aluse ruumimõju arvestamiseks ja hindamiseks nii erinevates strateegilistes dokumentides, ruumi planeerimisel, projekteerimisel, ehitamisel ja kasutamisel kui ka eraldiseisvate ruumiotsuste või ruumi mõjuga otsuste tegemisel.[21] Ekspertrühm rõhutab, et lisaks erinevate valdkondade poliitikate ja ruumiotsuste sidususe parandamisele, vajab parandamist ka ruumilise planeerimise, avaliku ruumi, hoonete arhitektuurse projekteerimise, tehnilise taristu projekteerimise ja maastike kavandamise sidusus.

Ekspertrühmas vaadeldi ÜRP kohta strateegiliste dokumentide reas ja toimivust investeeringu-otsuste ja alamastme planeeringuotsuste tegemisel. Ekspertrühm tõi välja kehtiva üleriigilise planeeringu liiga kirjeldavat laadi, mitmete valdkondade käsitlemata jätmist (haridus), vähest tähelepanu ehitatud ja ehitatavale ruumile, samas paindlikkuse puudumist, aga ka seda, et dokument ei tööta hästi reaalsete investeeringute pikaajalise suunajana.

Seetõttu on eriti oluline parandada strateegiliste dokumentide ja ÜRP arvestamist ruumiotsuste langetamisel ja planeeringute koostamisel, mis eeldab pidevat tööd ja hoolitsust. Hea praktika, mida tuleks samuti jätkata, on suuniste koostamine ja väljaandmine (nt koostatud „Nõuandeid üldplaneeringu koostamiseks“ RAM 2018 aga tulevikus näiteks „Ruumi jagamise hea tava“, „Hea ehituskultuur“, „Maastiku kujundamise suunad“ jm).

4.1. Arvestada ruumimõjuga riigi tegevuspõhise eelarve struktuuri koostamisel ning üleriigilise strateegia ja valdkondlike arengukavade metoodiliste aluste väljatöötamisel.

[20] Roheline raamat on poliitikakujundamise dokument, mille eesmärk on analüüsida valdkonna probleemkohti ja pakkuda välja võimalikke lahendusi. Rohelisele raamatule võivad vajadusel ja valmisoleku korral järgneda seadusemuudatused, juhendmaterjalid või institutsionaalsed ümberkorraldused. Kuna ruumilise planeerimise roheline raamat on keskendunud eelkõige planeerimisseaduse rakendamise probleemkohtade kaardistamisele, ei ole ruumiloome ekspertrühm planeerimisseaduse analüüsi ja ettepanekutega spetsiifiliselt tegelenud. (viide üle vaadata- kas on aktuaalne)

Vajalik on ka investeerimiskava planeerimise protsessis ja ruumiloomega seotud tulemusvaldkondade tegevuste planeerimisel ruumimõjuga arvestamine.

Memorandumis toodud probleemide lahendamiseks, uute tekkimise ennetamiseks ning ruumilise arengu küsimuste pidevaks tähelepanu all hoidmiseks ja vastavate ettepanekute tegemiseks on hädavajalik ruumilise kompetentsiga spetsialistide ja institutsioonide lülitamine eeltoodud tegevustesse ja protsessidesse.

Kuna ruumivaldkond on nn horisontaalne valdkond, jääb see riigi eelarve struktuuri koostamisest enamasti kõrvale. Valdkonna eesmärgid struktuuris otseselt ei kajastu. Horisontaalsete valdkondade puhul on sagedane probleem, et kuigi nendega peaks arvestama kõigis valdkondades, jäävad need arvestamata, kuna valdkonna eesmärgid on ilmselgelt otsustajatele olulisema tähtsusega.

4.2. Laiendada ruumivaldkondade käsitlust üleriigilises planeeringus ning parandada arvesse võtmist valdkondlike arengukavade koostamisel ja rakendamisel sh projekteerimisel ja ehitamisel.

Üleriigiline planeering siduda strateegiadokumentide süsteemi ja kinnitada poliitika põhialustena, et tagada planeeringu terviklik rakendamine. Üleriigilist planeeringut kui ruumipoliitika üht alusdokumenti, mis juhib ruumiloomet kõigis mõõtkavades ja tasanditel, täiendada mh ehitatud keskkonna, arhitektuuri, pärandkultuuri, maastikuarhitektuuri, disaini ja sisearhitektuuri valdkondade eesmärkidega.

Üleriigiline planeering või mõni teine laiapõhjaline ruumipoliitika dokument on vajalik, et luua ühtne sisuline alus ruumimõju arvestamiseks ja hindamiseks nii erinevates strateegilistes dokumentides, ruumi planeerimisel, projekteerimisel, ehitamisel ja kasutamisel kui ka eraldiseisvate ruumiotsuste või ruumi mõjuga otsuste tegemisel.

Uues koostatavas horisontaalses strateegias „Eesti 2035“ tuleb sõnastada Eesti ruumi arengusuunad, hõlmates kõiki ruumiloome valdkondi.

4.3. Soodustada halduspiiride ülest planeerimist nii regionaalsel kui kohalikul tasandil.

Arvestades haldusreformi tulemusena moodustunud kohalike omavalitsuste väikest arvu maakondades, on maakonnaplaneeringute asemel otstarbekas koostada regiooniplaneeringuid, mis arvestaksid piirkondlikke eripärasid ja vajadusi (loodus- ja kultuurmaastikud, ehituskultuur, etnilise kultuur ja majandustegevus). Linnade ja lähivaldade põimunud ruumilise arengu suunamiseks on vajalik linnaregioonide planeeringute koostamine. Regionaalsed planeeringud saab paremini sidudes Eesti regionaalse arengu strateegiaga.

5. Kujundada ruumiandmete andmebaaside ja kaardirakenduste ühendamise ja ruumiväärtuste kaardikihtide lisamisega ruumiloomet toetav teenus.

5.1. Arendada edasi näiteks Maa-ameti kaardirakenduse süsteemi ning lisada ruumiväärtuste kaardikihid avaandmetena kujundades nn Ruumiatlase.

Ruumiatlas peaks ruumiväärtusega objektid ja alad, sh planeeringutega kaardistatud ja planeeritud ruumiväärtuste andmed, siduma sellel alal tehtavate ruumiotsuste (nt maanteede projekteerimise) eelarve planeerimise ja ruumipädevuse kaasamise vajadusega.

Ruumiandmed, sh maakonna- ja üldplaneeringutega kaardistatud ja planeeritud ruumiväärtuste andmed ning kohaliku tasandi ruumiväärtuste andmed, tuleb muuta ühest kohast kättesaadavaks. Ruumiatlas võiks olla käepärane abivahend poliitikutele, ametnikele ja spetsialistidele kaalutletud ruumiotsuste tegemisel ja kodanikuühiskonnale ümbritseva keskkonna väärtuste teadvustamisel ja kaitsmisel.

Ruumiatlas peaks ruumiväärtusega alad siduma sellel alal tehtavate ruumiotsuste (nt maanteede projekteerimise) eelarve planeerimise ja ruumipädevuse kaasamise vajadusega. Kaardirakendus peaks koondama senisest veelgi terviklikumalt kokku Eesti loodusliku ja ehitatud keskkonna väärtused (väärtuslikud linnaruumilised kooslused ja objektid, sh miljööväärtused, kaitsealused ehitusmälestised, maastikuga seotud kultuuriväärtused, väärtuslikud loodusobjektid ja loodusmaastikud, kaitsealad, kavandatavad teed ja infrastruktuuri objektid, kaevandusalad jne.), kajastama ka planeeritud ruumiobjekte ning muutma need kõigile lihtsalt mõistetavaks ja kasutatavaks. Ruumiatlas võiks olla käepärane abivahend poliitikutele, ametnikele ja spetsialistidele kaalutletud ruumiotsuste tegemisel ja kodanikuühiskonnale ümbritseva keskkonna väärtuste teadvustamisel ja kaitsmisel. Peamiseks väärtuste kaardistamise metoodikaks jääb planeering. Enamik infot on planeeringute ja erinevate piirangualade kujul juba olemas. Väärtuste kaardikihist ei peaks tulenema mingeid konkreetseid maakasutuse kitsendusi, vaid sellest võiks sõltuda tegutsemisviis ja ruumipädevuse kaasamise kohustus.

5.2. Ühildada paremini olemasolevad registrid, et suurendada sisulisele tööle kuluvat ajaressurssi info otsimisele kuluva aja arvelt.

Ruumiatlas peaks tulevikus olema osa ühtsest riiklikust ruumiloome registrite ja kaardirakenduste süsteemist, mis hõlmab lisaks loodavat riikliku planeeringute registrit, ehitusregistrit ja kinnisvararegistrit jt.

6. Täiendada asjakohaseid ruumi kavandamise juhendmaterjale parima ruumipraktika põhimõtetega.

6.1. Täiendada või muuta asjakohaseid standardeid. Standardite koostamine muuta läbipaistvamaks ning nende soovituslik olemus muuta selgemaks.

Vajalik on uuendada standardit EVS 843: Linnatänavad, et see arvestaks linnatänava ja tee kui avaliku ruumiga senisest tasakaalustatumalt. Linnatänavate standardile vastavad tänavad ei mahu sageli meie etteantud ruumi ära, mistõttu jäävad mitmed olulised elemendid, mis

tagavad hea ruumi eelkõige jalakäijatele ja jalgratturitele, lahendamata. Standardis tuleb olulise teemana käsitleda ruumipädevusega ekspertide osalemise vajadust teede ja tänavate kavandamisel.

Tõsta üldist teadlikkust standardite soovitusliku olemuse kohta – standardi eesmärk on lihtsustada projekteerija ja ametniku tööd, olla toeks, kuid ei keela erilahendusi. Standardi kasutamine ei vabasta ruumianalüüsist ja ei pruugi alati tagada parimat võimalikku tulemust.

6.2. Jätkata või alustada häid ruumipraktikaid tutvustavate juhendmaterjalide koostamist kõigi ruumivaldkondade kohta.

Parimat kompetentsi kasutades üldiste abi- ja juhendmaterjalide koostamine säästab ühiskondlikke ressursse, sealhulgas rahalisi vahendeid, kuna vähendatakse dubleerivaid tegevusi (kasutatakse parima kompetentsiga väljatöötatud lahendusi, väheneks tööaeg erinevates asutustes samade probleemide lahendamiseks, väheneks kohtuvaidluste risk ja sellega seotud kulu ühiskonnale). Samuti paraneb õiguskindlus ja tagatakse õiguse ühetaoline kohaldamine kogu riigis[22].

6.3. Töötada välja riigihangete standardtingimused, mis toetaksid senisest enam säästva arengu ja kvaliteetse ruumi eesmärki.

Riigi esindushoonete (sh saatkondade) ja avalike sise- ja väliruumide / kujundus ja disain on sageli riigi esimene visiitkaart, kuid ikkagi ostetakse sinna muude riikide tooteid. Selle peamiseks põhjuseks on asjaolu, et riigihankes on lubatud pakkumistes asendada projekteeritud originaaltooted analoogtoodetega – mis praktikas tähendab eesti disaini asendamist enamasti odavamate, kolmandates riikides toodetud koopiatega. Riigihangetes peaks olema autorlus käsitletud, mis kaitseks Eesti disaini ja selle kaudu Eesti identiteeti. Me oleme EL-is liitunud mitmete põhimõtetega, mis kaitsevad autorlust, kuid disaini puhul esinevad hämmastavad käärid.

7. Tõsta ja laiendada riigi keskvalitsuse tasandil ruumipädevust ja ruumivaldkondade vahelist koostööd, et saavutada riigi tasandi ruumiotsuste kõrgem kvaliteet ning sujuvam ja teadlikum ruumiloome. Moodustada nn ruumiloome meeskond.

Erinevates ministeeriumides riigi ruumiloomega seotud üksuste tegevusi ümber korraldades ning kõigi ruumivaldkondade pädevust juurde tuues (täna seadmata või täitmata, kuid vajalike ülesannete täitmiseks) moodustada riigi ruumiloomet tervikuna kujundav ja koordineeriv nn ruumiloome meeskond.

Ruumiloome meeskonna loomine on vajalik, et sõlmida kokku riigi erinevate ministeeriumide, ametite, aktsiaseltside jne sageli vastandlik ja hektiline tegevus Eesti ruumi kujundamisel. Pikaajaliselt on jätkusuutliku elukeskkonna tagamiseks ja ruumilise reostuse vältimiseks vajalik riigi

[22] Ellex Raidla „Arhitektuurivoliniku kontseptsioon“, 2012

aktiivsem, terviklikum ja läbimõeldum tegevus. Parem ruumipoliitika rakendamine eeldab sihipärast ruumivaldkondade ekspertide tööd, sh osalemist ruumiloomet puudutavaid õigusakte, strateegiadokumente ja üksikotsuseid ettevalmistavates protsessides, osalemist vastavates töörühmades ja komisjonides.

Koostöövõimekuse ja ruumialaste oskusteadmiste vähesus on üks peamiseid puuduseid ruumiloomes – selleks puuduvad täna nii ülesanded kui inimesed. Ruumiloomel puudub täna valitsustasandil vastutaja.

Kuigi ruumiloome meeskonna loomine on vaid üks osa ekspertrühma ettepanekute paketist, on struktuurne muudatus oluliseks eelduseks mõtteviisi, asjaajamise ja otsustusprotsesside muutusele organisatsioonis ja riigivalitsemises.

Omavalitsustes soodustada (olenevalt omavalitsuse suurusest nt mitme valla peale ühiselt) arhitekti ja/või planeerija töökoha täitmist. Selle saavutamiseks luua motiveeriv palgafond ja töökeskkond, samuti piiritleda tööülesanded erialaste ülesannetega. Ekspertrühm eeldab ettepanekuid tehes, et haldusreformi tulemusena saavutatakse esmakordselt olukord, kus kõikides kohalikes omavalitsustes või mitme omavalitsuse peale ühiselt on palgal ruumipädevusega spetsialist. Ekspertrühm viis läbi veebiküsitluse, et välja selgitada KOVide ruumiloomealane seis (LISA 7). Pärast haldusreformi ongi olukord tunduvalt paranenud. Ruumipädevust võiksid suurendada ka eri koostöövormid KOVide vahel ning pädevuse sisse ostmine erasektorist (kogemuste vahetamine). Kvalifikatsiooninõude seadmist KOV arhitektile või planeerijale ei pidanud ekspertrühm võimalikuks.

7.1. Moodustada riigi keskvalitsuse tasandile ruumiloome meeskond ministeeriumi üksusena koos ruumiloome asekantsleriga.

Ruumiloome meeskonna moodustamine toob riigi tasandil kokku ruumilise planeerimise, arhitektuuri, sisearhitektuuri, maastikuarhitektuuri ja disaini valdkondade pädevuse, mis moodustab nn. ruumiloome kompetentsikeskuse ehk büroo. Ekspertrühma analüüsi kohaselt oleks kõige otstarbekam luua ruumiloome meeskond ministeeriumi (Rahandus- või Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi) ruumiloome osakonnana, ruumiloome asekantsleri (või olemasoleva ehituse asekantsleri) juhtimise alla, kes esindaks ruumiloome valdkondi riigivalitsemise kõrgeimal tasandil.

Ruumiloome meeskonna toomisel olemasoleva asekantsleri juhtimise alla kaaluda asekantsleri ümbernimetamist või nimetuse laiendamist. Ruumiloome meeskonna ülesandeks seada ekspertrühma teiste ettepanekute järjepidev elluviimine.

7.2. Ümber korraldada eri ministeeriumides riigi ruumiloomega seotud üksuste tegevused, konsolideerida olemasolev ruumipädevus.

Moodustatava ruumiloome osakonnaga tuleks liita Rahandusministeeriumi planeeringute osakond ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ehitus- ja elamuosakond ning liita või sidustada Kultuuriministeeriumi arhitektuuri- ja disainialane kompetents.

Struktuuriüksusega sidustada Rahandusministeeriumi regionaalhalduse alane, ning innovatsiooniüksuse disainialane kompetents.

Seoste väljatöötamine olemasolevate ametikohtadega ning konkreetsed ettepanekud riigi ruumipädevuse konsolideerimiseks on ruumiloome meeskonna loomist ette valmistava töörühma ülesanne.

Kui konsolideerimine ei õnnestu või töörühma tehnilise analüüsis selgub, ei taga soovitud tulemust, on võimalik kaaluda alteriantiivset varianti (meeskonna loomist Riigikantselei juurde, kes kureerib täna säästva ja jätkusuutliku arengu temaatikat.[23]

Pädevuse tõstmine ja konsolideerimine riigi tasandil on vajalik selleks, et hoida, arendada ja väärtustada ruumi, mis on osa riigi identiteedist. On oluline tegeleda ruumiga pidevalt ja igal tasandil. Ehitussektori tegevused on väga kallid ja lähteülesannetes tehtud põhimõttelised vead maksavad hiljem valusalt kätte. Selle vältimiseks peavad olema ruumispetsialistid kaasatud algusest peale kõigi oluliste ruumi mõjutavate otsuste tegemise juurde. Kvaliteetsed ruumiotsused aitavad kasvatada riigi põhiväärtusi ja tõsta elukvaliteeti.

Ruumiloome meeskond on vajalik, et:

- luua riigipoolne strateegiline visioon riigi ruumipoliitika osas, mis hõlmaks nii riigi transpordi-, maa-, kinnisvara-, elamuehitus-, muinsuskaitse- ja keskkonnapoliitikat jne;
- tagada kvaliteedikontroll riigi rahastatavate projektide ruumimõju üle (parim võimalik asukoht, parim võimalik arhitektuurne kvaliteet, kaasnev ruumimõju hinnang, ressursside arukas kasutus jne);
- luua koostööplatvorm riigi ja kohalike omavalitsuste vahel ruumilise keskkonna kujundamisel. Ruumiloome meeskond võiks vajadusel nõustada KOVe ruumiotsuste tegemisel. Parem koostöö ja riigipoolne abi võiks kiirendada projekteerimisprotsessi ning tagada parema ruumikvaliteedi.

Ruumiloome meeskonna osas olid peamiselt kaalumisel järgmised variandid:

a) uus institutsioon ministeeriumite ülese ekspert- või töörühmana;

b) uus osakond liidetuna mõne olemasoleva asutuse või ministeeriumiga;

c) nn hajutatud meeskond ruumikompetentsi tugevdamine nendes institutsioonides, kes tegelevad igapäevaselt ruumiotsustega (nt RKAS, Maanteeamet, Maa-amet jt).

Ruumiloome meeskonna vormi, paiknemise ning ülesannete analüüsimiseks koostas ekspertrühm ruumiloome meeskonna alternatiivide võrdleva tabeli (TABEL 1) Lõppversioonist väljajoonistunud ettepanekud on võimalikult realistlikud ning efektiivsusele orienteeritud.

Ruumilise keskkonna kujundamisega seotud riigiasutuste loetlemiseks ja ruumipädevuse vajaduse analüüsimiseks koostas ekspertrühm eraldi analüüsi (TABEL 2) Tabelitele tuginedes loobuti nn

[23] Eesti Arhitektide Liit pooldab ruumiloome meeskonna loomist ministeeriumidest eraldiseisva üksusena. Eesti Linnade ja Valdade liit ei toeta administreerimise suurenemist riigi keskvalitsuse tasandil. Täiendavad võimalikud ruumiloome meeskonna paiknemised on analüüsitud TABELIS 1.

hajutatud ruumiloome meeskonna variandist, sest selline lahendus osutus ebamõistlikuks eelkõige vajaliku inimeste suure arvu kui ka õigusloome ja poliitika aluste loomise mitte võimalikkuse tõttu rakenduslikes asutustes. Edaspidi ruumiloome meeskonna töö korraldamisel on vajalik täpsema analüüsi koostamine, et välja selgitada millistes sektorites ja protsessides täpselt oleks mõttekas/otstarbekas/võimalik/vajalik ruumiaspektide senisest põhjalikum ja laiem kaalumine. Ruumispetsialistide täiendav palkamine riigiasutustesse eelkõige RKAS-i, Maa-ametisse, Maanteeametisse, on samuti soovitav, kuid see ei asenda ruumiloome meeskonda. Kogu vajaliku ruumipädevuse katmiseks on soovitav rakendada erialaliite.

8. Tõsta ruumialast teadlikkust ja ruumipädevust ruumiotsuste langetamisel ja ühiskonnas laiemalt.

8.1. Jätkata koolituste ja teabepäevade korraldamist, laiendades temaatikat kõigile ruumiloome valdkondadele.

Lisaks täna RAM-i poolt pakutavatele planeeringute valdkonna koolitustele korraldada ka teiste ruumiloome valdkondade koolitusi eelkõige arhitektuurse ja maastikuarhitektuurse projekteerimise küsimustes. Teabepäevad erinevate ruumiloome valdkondade pilootprojektidest ja parimast praktikast aitavad kaasa ruumiloome kvaliteedi tõusule üleüldiselt. Laiendada koolituste sihtrühma hõlmates riigi valitsusasutusi, kohalike omavalitsuste ametnikke ja otsustajaid, samuti erialaliitusid ja valdkonna ettevõtjaid.

Kiireim viis mitmete ruumiloome aluspõhimõtete levitamiseks ja rakendamiseks on nende sõnastamine ja määramine koostatavates KOVide üldplaneeringutes. Selleks on vajalik mitmeid ruumiloome valdkondi hõlmav nõustamis- ja koolitustegevus üldplaneeringute koostamisel.

Olulised on ka koolitused ja teabepäevad parimast õiguslikust ja ruumiloome alasest praktikast ja olemasolevate õigusaktide paremast rakendamisest, sh ehitusreeglite kohandamise võimalustest ehitusseadustikus lubatud raamides nt nõuete lihtsustamise võimalustest kahaneva rahvastikuga piirkondades või nn vaba ehitustegevuse reguleerimiseks miljööaladel ja väärtuslikel maastikel[24].

8.2. Intergreerida ruumiharidus üldhariduskoolide õppekavadesse.

Võimalusel integreerida ruumiõpetus erinevate ainetega ja võtta gümnaasiumidele väljatöötatud „Arhitektuur ja elukeskkond“ valikaine laialdaselt kasutusse. Iga kodanik väärib baasteadmisi ruumist, et väärtustada oma elukeskkonda ja osaleda ruumi kujundamises kaasarääkimises teadlikke ja tarku otsuseid tehes.

8.3. Jätkata ülikoolide koostöös ruumilise planeerimise alase magistriõppe väljaarendamist.

[24] MKMi kommentaar: Omavalitsus ei saa täpsustada nõudeid projekteerimisele. Seaduse ja selle alusel kehtestava määruse alusel on kehtestatud nõuded ehitusprojektile. Ka juhul, kui omanik projekteerib ise, peab ehitusprojekt vastama nõuetele.

Õppe edasi arendamine ja rakendamine (sh finantseerimine) on olulise tähtsusega nii ruumilise planeerimise pädevuse tõstmisel kui lõpptulemusena ruumikvaliteedi parandamisel Eestis.

Eesti Kunstiakadeemia pakub täna ainsana arhitektuuri ja linnaplaneerimist seostatult, kuid puudu on näiteks looduskeskkonna, (inim-)geograafia ja regionaalplaneerimise valdkonna osa.

Ruumipädevuse tõstmisel omab olulist rolli ruumilise planeerimise alase kõrghariduse kvaliteedi parendamine. Seni on see killustunud erinevate ülikoolide vahel ning kõrgkoolidel puudub tegelikult võimekus, arvestades ruumilise planeerimise spetsiifikat, ühes ülikoolis arendada välja ruumilise planeerimise jaoks vajalik õpe. 2011. aastal on välja töötatud Tartu Ülikooli initsiatiivil, kuid kaasates erinevaid kõrgkoole, ülikoolide ülene ruumilise planeerimise alane õppekava, mille eesmärgiks oli ruumilise planeerimise alase magistriõppe väljaarendamine. Kahjuks on õppekava finantseerimise keerukuse tõttu jäänud õppekava rakendamine soiku. Õppekava edasi arendamine ja rakendamine (sh finantseerimine) on määrava tähtsusega nii ruumilise planeerimise pädevuse tõstmisel kui lõpptulemisena ruumikvaliteedi parandamisel Eestis.

5. RUUMILOOME MEESKOND

Ekspertrühma analüüsi kohaselt, arvestades ruumilise planeerimise, arhitektuuri, sisearhitektuuri, maastikuarhitektuuri ja disaini valdkondade ruumipädevuse vajadusega, oleks uute ülesannete täitmiseks sobivaim moodustada 5-15 ametikohast koosnev ruumiloome meeskond Rahandus- või Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ruumiloome osakonnana, ruumiloome asekantsleri juhtimise alla, kuna:

- see võimaldab täita kõiki ekspertrühma ettepanekus sisalduvaid ülesandeid;
- see ühendab seni killustunud ruumikohased funktsioonid ühte kohta;
- see võimaldab ära kasutada ministeeriumis juba olemas olevat ruumivaldkonna pädevust.
- Rahandusministeeriumi juures toimib praegu ka regionaalhalduse osakonnana üle riigi laotuv võrgustik, mis võimaldab suhelda kohalike omavalitsustega.
- Rahandusministeeriumi riigivara osakond täidab ka riigi kinnisvara valitsemise funktsioone ning annab ülesandeid Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsile.
- Paiknedes Rahandusministeeriumis oleks võimalik orgaaniliselt seostada omavahel finantsplaneerimise ja ruumiloome praktikaid. [25]
- Paiknedes Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ministeeriumis oleks võimalik orgaaniliselt seostada ruumiloome meeskonnaga ehitus- ja elamuosakond, mis võimaldaks suunata ehitusvaldkonda oluliselt efektiivsemalt, hõlmates ehitamise kogu elukaart.

Ruumiloome meeskonna täiendavate ametikohtade loomisega seoses leida võimalusi ametnike arvu vähendamiseks nt haldusreformi või maareformi lõpule viimisega seoses vabaneva tööjõu arvelt või muul viisil kooskõlas riigi tõhustamise ja bürokraatia vähendamise üldise suunaga.

Riigi tasandlil langetatakse igapäevaselt suur arv ruumiotsuseid erinevatel otsustustasanditel. Ruumiloome meeskonnal ei ole võimalik kõigis otsustusprotsessides osaleda ning seetõttu on oluline ka ruumipädevuse tõstmine valitsustasandil üldiselt, samuti täiendavalt ruumivaldkonna erialaliitude kaasamine.

Ruumiloome meeskonna moodustamine toob riigi tasandil kokku planeerimise, arhitektuuri, sise- ja maastikuarhitektuuri ning disaini alase pädevuse, mis koos loodavasse üksusesse: näiteks ruumiloome osakonda üle toodavate spetsialistidega moodustab nn. ruumiloome kompetentsikeskuse.

Lisaks üldistele juhendite koostamisele on riigi pidev sisuline panus vajalik ka konkreetsete planeerimisotsuste ja oluliste piirkondade või ehitatud keskkonna arenduste juures. Seda panust ei asenda üldiste juhendite väljatöötamine, vaid vajalik on riigi parima kompetentsiga ja võimalikult terviklikku üldpilti omavate spetsialistide reaalne osalus ja nõuanne konkreetse ruumi arengut mõjutava olulise projekti kontekstis. Selle rolli täitmine eeldab tööd konkreetsete projektidega ning ruumiloome meeskonnale oleks võimalik selline ülesanne panna.

Ruumiloome meeskonna tegevuse esmaseks prioriteediks ja ülesandeks esimeses etapis peaks

[25] Ettepanekut toetavad värske uuring „Arengu ruumiline ja strateegiline kavandamine, sh regionaaltasandi funktsioonid ruumilise arengu suunamisel“, RAM 2017 ja IMF-i 2018 aasta aruanne „IMF Country Report No. 18/126“

olema planeerimisseaduses sätestatud elukeskkonna parendamise põhimõtte laiendamine kogu ruumiloomele: selle rakendamine riigivara tulevase kasutamise, kinnisvara alaste investeeringute ja rahastusmeetmetega seotud ruumiotsustes, samuti osalemine ühiskonnas aktuaalsete probleemide lahendamisel. Samaaegselt tuleks alustada pikaajalisemate ja pikema vaatega ülesannetega nagu strateegiliste dokumentide ja õigusaktide uuendamise ja loomisega ning otsustusprotsesside ja infosüsteemide süsteemsete muudatuste kavandamisega. Vastuolude vältimine ruumipoliitika dokumentidega, riiklike planeeringute eesmärkidega ja elukeskkonna parendamise põhimõtetega väga erinevates otsustusprotsessides ongi ruumiloomemeeskonna peamiseks tegevusalaks. Ruumiloome meeskonna tegevusala edasisel täpsemal piiritlemisel ja prioriteetide seadmisel saab lähtuda dokumendist „Riigi üldised huvid ruumilises arengus“, mis kirjeldab üldisted põhimõtted ja esitatab loendi objektidest, juhtudest ja aladest, mis on riigi ruumilise arengu seisukohalt olulise tähtsusega (Lisa 11).

Ruumiloome meeskonna ülesanded ei laiene esialgu kohalike omavalitsuste tasandile. Kohaliku omavalitsuse tasandi nõustamise tugiteenuse sisu ja vorm vajavad täiendavat analüüsi ja läbirääkimist kohalike omavalitsustega. Ruumiloome meeskond ei hakka tegelema kohalike elanike küsimustega dubleerides kohaliku omavalitsuse spetsialisti tööd, vaid suuremate ja üldisemate asjadega.

Ruumiloome meeskonna tööst oluline osa on visioneerival loomingulisel tööl sh. riigi ruumi edendavate projektide algatamisel, väljatöötamisel ja elluviimisel (nt. „EV100 Hea avalik ruum“ jätkuprojekt) kui ka ühiskonnas aktuaalsete ruumiloomet puudutavate kitsaskohtade lahendamisele kaasa aitamisel (nt riigi konkurentsivõime parandamine ruumi kvaliteedi tõstmisega, kahanemisega kohanemine, paneelelamute ehk massehituse asendamine või kaasajastamine, maapiirkondade ja väikeasulate elukeskkonna säilitamine ja parandamine, ajalooliste hoonete kasutuselevõtmise soodustamine, linnapiirkondade arenguküsimuste koordineerimine, säästva arengu eesmärkide saavutamine, kaasaegse õpikeskkonna arendamine jm. (Vt peatükk 9.2: Miks see ühiskonnale kasulik on?)

5.1 Ruumiloome meeskonna ülesanded ja rollid

Selles peatükis on toodud ekspertrühma ettepaneku kohaselt moodustatava ruumiloome meeskonna ülesanded, millel riigi tasandil täitja ja vastutaja valdavalt puudub. Mõningaid ülesandeid täidab täna kitsalt planeerimise valdkonna osas Rahandusministeeriumi planeeringute osakond või regionaalhalduse osakond ning üksikuid ülesandeid osaliselt Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ehitus- ja elamuosakond ning Kultuuriministeeriumi arhitektuurinõunik.

I Ruumipoliitika aluste loomine ja rakendumisele suunamine (rakendamine dokumentides).

PANEB KOKKU JA KOORDINEERIB RIIGI RUUMIPOLIITIKAT NING TÖÖTAB SELLE RAKENDUMISE NIMEL. TEEB ETTEPANEKUID RUUMILOOMET PUUDUTAVATE ÕIGUSAKTIDE JA STANDARDITE MUUTMISEKS.

Ruumipoliitika (ÜRP) hõlmab arhitektuuri- maa-, maastiku-, regionaal-, kultuuri- ehitus-, sotsiaal- ja keskkonnapoliitikat ning riigi kinnisvara strateegiat. Ruumiloome meeskond osaleb poliitikate arendamises ning jälgib nende elluviimist. Lisaks poliitikadokumentidesse panustamisele osaleb

ruumiloomemeeskond ka oluliste strateegiliste dokumentide ja õigusaktide loomises ning uuendamises.

Ruumiloomemeeskond taotleb riigi ruumilise arengu eesmärkide, õigusaktide ja arengukavade paremat seostamist ja osaleb ruumiloomet puudutavate seaduste jt õigusaktide ettevalmistamises. Ülesande täitmine toimub koostöös ministeeriumide, erialaorganisatsioonide ning teiste seotud osapooltega. Ülesande täitmisel on oluline proaktiivsus ja initsiatiivi võtmine.

II Ruumipoliitika rakendamine üksikotsustega (rakendamine ruumis).

NÕUSTAB RIIKI KINNISVARA TELLIMISEL RUUMI KVALITEEDI JA ELUKESKKONNA PARENDAMISE EESMÄRKI SILMAS PIDADES.

Ruumiloome meeskond on riigi kui tellija kompetentsuse hoidja, kes osaleb lähteülesannete koostamises ja teeb ettepanekuid uuringute läbiviimiseks, olles partner RKASile, Maanteeametile, RMKle, Keskkonnaametile, ministeeriumidele, riigi või EL kaasfinantseeringu saajatele jne. Meeskond teeb ettepanekuid planeerimis- ja projekteerimisteenuste hangete (sh ideevõistluste) korraldamiseks ning avaliku ruumi, taristu ja ühistranspordisüsteemi arendamiseks. Ülesande täitmisel on oluline proaktiivsus ja initsiatiivi võtmine.

NÕUSTAB RIIGIVARA STRATEEGILISE KASUTAMISE OSAS.

Ruumiloome meeskond nõustab valitsusasutusi nii hoonestatud kui hoonestamata kinnisvara valitsemise ja tulevikuvisiooni osas. Teeb vajadusel ettepanekuid ning annab ekspertarvamusi kinnisvara kasutuses hoidmise, lammutamise, ajutisse kasutusse andmise või võõrandamise kohta kas riigivara valitsejale, kinnisvarateenuseid osutavale riigi äriühingule või sihtasutusele olulise tähtsusega kinnisvara puudutavates küsimustes.

JÄLGIB INVESTEERINGUTE JA TOETUSTE VASTAVUST RUUMIPOLIITIKA EESMÄRKIDELE.

Ruumiloome meeskond jägib riiklikult oluliste ruumilise arengu eesmärkide täitmist ning oluliste ruumimõjuga otsuste kvaliteeti. Meeskond osaleb riigipoolsete investeerimistoetuste meetmete väljatöötamises, rahastuse jagamisel ja jälgib selle eesmärgipärast kasutamist. Teeb ettepanekuid riigieelarveliste vahendite kavandamiseks ja kasutamiseks riiklikult vajalike planeeringute, ehitusprojektide ja uuringute tellimiseks.

III Ruumiloomealane nõustamine ja visioneerimine.

PAKUB LAHENDUSI ÜHISKONNAS AKTUAALSETELE RUUMILOOME VALDKONDI HÕLMAVATELE PROBLEEMIDELE JA NÕUSTAB OLULISTE RUUMIOTSUSTE TEGEMISEL.

Ruumiloome meeskond nõustab valitsusasutusi strateegiate ja kavade väljatöötamisel ning olulistel ruumiotsuste tegemisel, osaleb oluliste ruumiloomeliste ja riigi arengut suunavate kavade koostamises ning suurobjektidega seotud töögruppides ja komisjonides (nt sadamad, lennujaamad, muuseumid, staadionid, suured tee-ehitusobjektid), et tagada ruumimõjuga arvestamine otuste langetamisel. Osaleb ruumiloomega seotud töörühmade ja komisjonide töös nt Säästva arengu komisjon, Maastikukonventsiooni töörühm jt.

Nõustab riigiasutusi ja -ettevõtteid oluliste ehitiste asukohavalikul, ruumilise planeerimise, projekteerimise ja muude ruumiotsuste, sh ehitamise otsuste, tegemisel. Teeb ettepanekuid planeeringute ja projektide koostamiseks, koostab eskiise, mahulisi- ja ruumianalüüse.

TÖÖTAB TERVIKLIKKU RUUMILIST ARENGUT PUUDUTAVATE RIIGI HUVIDE KAARDISTAMISE JA SÜSTEMATISEERIMISEGA.

Ruumiloome meeskond on riigi tasandi ruumiandmete ja kaardikihtide analüüsija-sünteesija, ettepanekute tegija olemasolevate kaardikihtide sidususe parandamiseks ja uute kaardikihtide loomiseks. Meeskond tegeleb valdkondade sidumisega läbi kaardiinfo sidumise ning otsib arendusvõimalusi ol.ol.süsteemi, sh kaardikihtide sidususe parandamiseks sh teiste registritega, teeb uute kaardikihtide loomise ettepanekuid (näiteks väärtuslikud maastikud, pärand) koostöös Maa-ametiga.Toob esile planeeritavate objektide asukohavalikute potentsiaalid. Koostab ruumilisi ja visuaalseid (VR, mahulisi, graafilisi) analüüse, eskiise ja seisukohti. Täiendab Maa-ameti ja Statistikaameti tehnilist pädevust. Ülesande täitmisel on oluline proaktiivsus ja initsiatiivi võtmine.

IV Ruumiloome alane koostöö ja koolitamine.

KORRALDAB KOOSTÖÖD ERIALALIITUDE JA VALDKONNA EKSPERTIDEGA. KORRALDAB KOOLITUSI RUUMILOOME VALDKONDADES.

Ruumiloome meeskond avab ruumiteemasid üldsuse jaoks ning toob valdkondade üleselt välja olulisi küsimusi, korraldab koostööd ja koolitusi. Nõustab poliitikuid ning edastab avalikkuse või valitsusasutuste seisukohti, edendades kahesuunalist kommunikatsiooni. Selgitab ruumiloome probleemistikke ning avab konteksti laiema üldsuse jaoks.

Ruumiloome meeskond algatab ruumiloome valdkondade arutelusid, korraldab seminare, konverentse ja koolitusi. Ta moodustab ja juhib töörühmi aktuaasete teemade lahendamiseks. Kogub ja koondab ning analüüsib ruumiloome valdkondade uuringuid ja projekte ning koostab kogemustele tuginevalt kohalikele omavalitsustele ja arendajatele vastavaid abi- ja juhendmaterjale. Ülesande täitmisel on oluline proaktiivsus ja initsiatiivi võtmine.

ESINDAB EESTIT RUUMILISE ARENGU KÜSIMUSTES RAHVUSVAHELISELT.

Ruumiloome meeskond on koostööpartner rahvusvahelistes ruumialastes küsimustes ministeeriumidele jt osapooltele, kes vastavaid ülesandeid täidavad ning koostöö järjepidevuse hoidja. Osaleb Läänemere regiooni ja Põhjala ruumilises arengus kaasa rääkimisel, sh EL tasandi poliitika kujundamises. Arhitektuuri, ehituse ja planeerimise valdkonnad on praegu Euroopa tasandil lahus. VASABi (Vision and Strategies Around the Baltic Sea) suunal tegutseb RAM, Läänemere strateegia konverentsi valmistab ette VÄM jne. Ülesande täitmisel on oluline proaktiivsus ja initsiatiivi võtmine.

Ülesannete nimekiri ei ole lõplik ega järjestatud prioriteetuse järgi. Ruumiloome meeskonna täpsema tegevuse määratlemine, dubleerimise vältimine, seatud ülesanded ja mehhanismid nende täitmiseks jmt teemad on töörühma ülesanne, mis lahendatakse eri osapooltega läbirääkimise teel.

5.2 Ruumiloome meeskonna pakutavad teenused ja tugi

OSAPOOL	TEENUSE/KOOSTÖÖ SISU
Ministeeriumide arenguosakonnad	Arengudokumentide ja õigusaktide koostamises osalemine.
Valitsusasutused	Tegevuskavade koostamises osalemine.
Riigiasutused, riigi osalusega äriühingud	Investeeringuotsuste ettevalmistamises osalemine.
Maanteeamet	Maanteede, kergliiklusteede, tee-elementide, disaini, rajatiste ja asula liikumiskeskkonna projekteerimise lähteülesande koostamises osalemine ruumi kvaliteedi kriteeriumide määramisel. Investeerimiskava koostamises osalemine, et otsustada ehituse mahu üle (kas projektiga või ilma projektita remont). Projekteerimishangete aluseks olevate eskiiside koostamine, ideekonkursside korraldamine.
RKAS, Haridus- ja Teadusministeerium, INNOVE jt.	Osalemine hoonete ja nende kasutuse, sh teenuste asukohavaliku analüüsi koostamisel ja vajalike uuringute tellimisel, ruumiprogrammi koostamisel, erinevate ruumianalüüside ja projekteerimishangete aluseks olevate eskiiside koostamisel, ruumi (sh sisearhitektuuri, kaasaegse õpikeskkonna ja disaini) kvaliteedi kriteeriumide määramisel, investeerimiskava koostamisel, ideekonkursside korraldamisel ning hoonete võõrandamise ja ajutise kasutuse analüüsimisel.
Keskkonnaministeerium, Keskkonnaamet, Maaeluministeerium, RMK jt	Nõu andmine rahvusparkide ja kaitsealade ehituse, projekteerimise, planeeringute, maastikukasutuse ja hoolduse küsimustes, investeerimisotsuste (sh maastikukaitse ja puhketaristu jmt) ettevalmistamisel, rajamisel, ideekonkursside korraldamisel osalemine.
Muinsuskaitseamet	Nõu andmine pärandi kasutuselevõtu ja kaitse küsimustes, asulakeskuste elavdamise ja ajutise kasutuse küsimustes, planeeringute ja projekteerimise olulistes küsimustes. Osalemine ekspertarvamuste koostamise ja ideekonkursside korraldamisel.
Maa-amet	Nõu andmine maakasutuse, maa võõrandamise, ajutise kasutuse planeeringute, projekteerimise ja ehituse olulistes küsimustes. Osalemine ruumiatlase kaardikihi koostamisel.

EAS, KredEx, KiK, PRIA, Riigi Tugiteenuste Keskus	Osalemine rahastamismeetmete juurutamisel ja hindamisel.
Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ehitus- ja elamuosakond	Osalemine üürielamute programmi elluviimisel, digiehituse juurutamisel, energiatõhususe nõuete väljatöötamisel ja rakendamisel, registrite süsteemi terviklikus väljatöötamises, elamumajanduse meetmete juurutamisel ja rakendamisel jmt.
Ruumivaldkonna erialaliidud ja keskused	Kahesuunalise infovahetuse edendamine, erialaliitude õigeaegne informeerimine ja kaasamine ruumiloome alastesse algatustesse ja valdkonna või ühiskonna seisukohalt olulistesse küsimustesse (sh. õigusaktide uuendamisse ja arengudokumentide koostamisse, erinevate komisjonide töösse).
Valdkonna ettevõtjad	Kahesuunalise infovahetuse edendamine, koolituste korraldamine õigusloome muudatuste ja uute arengudokumentide kohta koostöös erialaliitude ja ministeeriumidega.
Kohalikud omavalitsused	Kahesuunalise infovahetuse edendamine, koolituste korraldamine õigusloome muudatuste ja uute arengudokumentide kohta; teises tööetapis ka nõustamine erandlikes üksikküsimustes, arhitektuuri, maastikuarhitektuuri, sisearhitektuuri, disaini ja ruumilise planeerimise võistluste korraldamise ja riigiasutustega suhtlemise osas, koostöö elukeskkonna parendamise põhimõttest lähtuvate projektide algatamisel ja elluviimisel.
Avalikkus	Avalikkuse õigeaegne informeerimine ja kaasamine olulistesse ruumiloome alastesse diskussioonidesse.
Riigikogu komisjonid	Tasakaalustatud ülevaate andmine riigis aktuaalsetest ja olulistest ruumiloome teemadest.
Vabariigi Valitsus	Osalemine ühiskonnas aktuaalsete ruumiloomet hõlmavate probleemidele lahendamises, lahendusettepanekute väljatöötamise juhtimine, visioneerimine.
Rahvusvahelised organisatsioonid	Rahvusvahelise mõõtme ja kogemuse sissetoomine Eesti riigi ruumiloome arendamiseks, ülevaate ja tervikpildi hoidmine Eesti ruumiloome ja selle valdkondade olukorrast ja arengusuundadest regiooni ja Euroopa ruumiküsimuste kujundamisel.

Eeltoodud loetelu on näitlikustav ja täiendatav. Ruumiloome meeskonna võimekus erinevaid ülesandeid täita ja protsessides osaleda sõltub meeskonna koosseisust ja suurusest.

6. ETTEPANEKUTE ELLUVIIMISEKS VAJALIKUD SAMMUD (KOHESED TEGEVUSED)

Ekspertrühma ettepanekute elluviimiseks on vaja astuda järgmised sammud:

1) Moodustada ruumiloome töörühm

Ekspertrühm teeb ettepaneku luua ruumiloome osakonna moodustamise ettevalmistamiseks ja töö alustamiseks vastav töörühm, mis loob eeldused ja alused ruumiloome meeskonna tegevusele.

PÕHIKOOSSEIS: CA 3–5 INIMEST
PÄDEVUS: ruumivaldkonna esindajad, õigus, projektijuhtimine, riigihaldus
MANDAAT: 1 aasta

Töörühm:

- teeb ettepanekuid, räägib läbi ja kooskõlastab seotud osalistega ruumiloome meeskonna sobivaima struktuuri;
- valmistab ette Vabariigi Valitsuse seaduse eelnõu ministeeriumide ülesandeid ja töökorraldust reguleerivate määruste muutmiseks ruumiloome osakonna ja ruumiloome asekantsleri ametikoha moodustamiseks;
- määrab kindlaks tulevase töökorralduse ning ressursivajaduse muutunud struktuuriüksustes;
- valmistab koostöös seotud osalistega ette ruumiotsuseid tegevate avaliku sektori asutuste põhikirjade ja põhimääruste muudatused;
- teeb ettepanekuid, räägib läbi ja kooskõlastab ruumiloome osakonna ja avaliku sektori ruumivaldkonnaga tegelevate osaliste tegevuse otsustusprotsesside sidumiseks ning erialaliitudega koostöö aluste loomiseks.

2) Töörühma töö tulemustest lähtuvalt moodustada ruumiloome osakond koos ruumiloome asekantsleri ametikohaga.

Ruumiloome osakond asub ellu viima ekspertrühma teisi ettepanekuid.

7. ÜHISKONNAKASU

Parimat kompetentsi kasutades üldiste abi- ja juhendmaterjalide koostamine säästab ühiskondlikke ressursse, sealhulgas rahalisi vahendeid, kuna vähendatakse dubleerivaid tegevusi (kasutatakse parima kompetentsiga väljatöötatud lahendusi, väheneks tööaeg erinevates asutustes samade probleemide lahendamiseks, väheneks kohtuvaidluste risk ja sellega seotud kulu ühiskonnale). Samuti paraneb õiguskindlus ja tagatakse õiguse ühetaoline kohaldamine kogu riigis, kuna planeeringutele ja planeerimismenetlusele esitatavad nõuded saavad selgemaks ja ettenähtavamaks. [26]

Koostada eeldatava kulu arvestus. Sageli ei ole kvaliteetsem ruum tingimata kallim, vaid vajab lihtsalt rohkem eeltööd. Samas jäävad kindlasti olukorrad, kus ruumi kui terviku seisukohalt parem otsus on kallim, kui valdkondlikku kasu maksimeeriv otsus.

Ekspertrühma ettepanekute elluviimise tulemusel saavutatakse järgnev.

- Seadustes on ruumiarengu üldpõhimõtted kirjeldatud.
- Kvaliteetne elukeskkond on riigi tellimus.
- Väärtuslikud ruumid on kaardil ja andmesüsteemid on ühendatud.
- Riigi ruumipoliitika on terviklik ja valdkondi läbiv.
- Riiklikud ruumilise arengu eesmärgid on järjepidevad.
- Riik ja KOVid on tellijana targemad.
- Valdkondlikud ruumiotsused on paremini kaalutavad.
- Riik toetab kahaneva rahvastikuga piirkondade ruumiarengut.
- Riigiasutuste ja KOVide koostöö on mõlemasuunaline.

KASU EESTI RIIGILE:

- Riiklike ruumiotsuste tegemine muutub efektiivsemaks nii lühi- kui pikaajalises vaates, kuna riik on ruumivaldkonna teadmistega paremini varustatud, informeeritum ja võimekam ning eri osapoolte vaheline koostöö on sidusam.
- Riiklike ressursside kasutus muutub tõhusamaks ja säästlikumaks, kuna tekib pidev ja pikaajaline ülevaade Eesti ruumilisest keskkonnast ja selle arengust.
- Eesti ruumiline keskkond muutub kvaliteetsemaks, mis toob pikas vaates kaasa palju ühiskonnakasusid kõigis valdkondades rahvatervisest majanduseni, kuna riigi huvid ja eesmärgid on ruumivaldkondade vaates selgemalt ja ühtsemalt defineeritud ning neil on eestkostja.
- Eesti muutub rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisemaks, kuna parem ruumiline keskkond on atraktiivsem nii elanikele, ettevõtjatele ja investoritele kui külalistele.

[26] Ellex Raidla „Arhitektuurivoliniku kontseptsioon“, 2012

- Eesti ruumiline areng muutub paindlikumaks ja vajadusel kiiremaks. Kuna ruumivaldkondi puudutav seadusruum muutub selgemaks, väheneb ehitusprojektide, planeeringute jm vaidluste, sh kohtuvaidluste hulk ja kestus ning ka neile kuluv rahaline ressurss on väiksem.
- Eesti riigi maine paraneb veelgi. Eesti riik saab muutuda teistele riikidele eeskujuks ja nõuandjaks, olles esimesi, kes astub konkreetseid samme mitme olulise rahvusvahelise ruumipoliitilise dokumendi elluviimisel (Euroopa maastikukonventsioon, Davosi deklaratsioon; ÜRO säästva arengu eesmärgid jne).

8. KÜMME SAMMU PAREMA RUUMI SAAVUTAMISEKS

Ekspertrühma ettepanekute elluviimise tulemusel saavutatakse järgnev.

1. SEADUSTES ON RUUMIARENGU ÜLDPÕHIMÕTTED KIRJELDATUD.

   Elukeskkonna parendamise põhimõte on kehtiv kogu ruumiloomele ning see rakendub senisest paremini tegeliku elukeskkonna muutustes. Ühiskondlikud hoiakud ja teadlikkus on ruumiloome osas paranenud. Kvaliteetse ruumi mõiste, sisu ja tähendus on defineeritud ning kokku lepitud. Kvaliteetne ruum on mistahes tasandil ja skaalal tehtavate ruumiotsuste üheks eesmärgiks. Riigieelarves on arvestatud kvaliteetse ruumi vajadusega.

   Nt. Eestis on olemas looduskeskkonna üldseadused – Keskkonnaseadustiku üldosa seadus ja Säästva arengu seadus. Viimane käsitleb täna üksnes looduskeskkonda ning viitab eraldi seaduse koostamise vajadusele ehitatud keskkonna osas. Leedus on hiljuti vastu võetud ruumiloomet üldiselt kirjeldav Arhitektuuri seadus ning Soome Ehitus- ja maakasutusseadus kirjeldab oluliselt põhjalikumalt ruumiloome eesmärke.

2. KVALITEETNE ELUKESKKOND ON RIIGI TELLIMUS.

   Riigiasutuste ja riigiettevõtete põhikirjadesse ja põhimäärustesse (eelkõige RKAS-i, Maa-ameti ja Maanteeameti) ning Riigivaraseadusesse on tehtud muudatused, mille tulemusel on kvaliteetse ruumi loomine seatud eesmärgiks teiste eesmärkide kõrval.

   Nt RMK-l on seatud, tulenevalt metsaseaduse §48-st, kõrvaltegevustena ka metsade avaliku funktsiooni tagamise ja looduskaitse eesmärgid.

3. VÄÄRTUSLIKUD RUUMID ON KAARDIL JA ANDMESÜSTEEMID ON ÜHENDATUD.

   Väärtuslikud tehis- ja looduskeskkonnad on kaardistatud, loodud on väärtuste kaardistamise metoodikad, mis on seostatud nõuetega otsustusprotsessidele ja kavandamisele. Ruumiinfo, sh ka planeeringud, kitsendused, kaitseobjektid, on ühtse süsteemina kättesaadav nii tavainimestele kui spetsialistidele. Ruumiotsuste tegemisel – planeerimisel, projekteerimisel ja üksikotsuste tegemisel, on vajalik ruumikompetents kaasatud ning ruumiväärtused teadvustatud ja hoitud.

„Street Types for London“ näitel on liikluse (liiklusohutuse ja ühenduskiiruse) vajadustega võimalik tasakaalustatult arvestada ruumiväärtust. Eristada saab tundlikku ja vähem tundlikku ruumi läbivad teelõigud, kus ühel juhul tuleb alustada avaliku ruumi projekteerimisest ning teisel juhul vaid kaasata arhitekt, maastikuarhitekt või keskkonnaspetsialist projekteerimisse.

4. RIIGI RUUMIPOLIITIKA ON TERVIKLIK JA VALDKONDI LÄBIV.

Üleriigiline planeering või nt „Ruumi arengu strateegia“ hõlmab arhitektuuri, maastikuarhitektuuri, sisearhitektuuri ja keskkonnadisaini, looduskeskkonna säästva arengu ja kultuuripärandi põhimõtteid ja arengueesmärke ning omab otsest mõju teiste valdkondade arengukavadele ja ruumiotsustele, sest on horisontaalse arengukavaga samaväärne strateegiline dokument.

Täna on olemas 3 horisontaalset arengukava: Eesti säästva arengu riiklik strateegia "Säästev Eesti 21", Uuendatud konkurentsivõime kava "Eesti 2020" ja Eesti julgeolekupoliitika alused.

5. RIIKLIKUD RUUMILISE ARENGU EESMÄRGID ON JÄRJEPIDEVAD.

Riiklike ruumilise arengu eesmärkide ja üleriigilise planeeringu elluviimine toimub pideva proaktiivse tegevusena. Lisaks RAM-i planeeringute osakonnale nõustab ja teeb valitsuse, ministeeriumite ja KOVidega koostööd loodud ruumiloome meeskond, kes aitab ruumiotsuseid ette valmistada ja kaaluda, nõustab ning monitoorib olulisemate planeeringute ja projektide sisulist vastavust riiklikele ruumi arengu eesmärkidele.

Näiteid uut tüüpi koostöövormidest riigi-, KOV-i ja kodanikuühiskonna vahel: Tallinna piirkonna liikuvuskava – koostöö MKM-i, Maanteeameti, Tallinna linna ja Harjumaa omavalitsusliiduga; Tallinna Peatänav – koostöö Tallinna linna, MKM-i ja Arhitektuurikeskusega; EV 100 „Hea avalik ruum“ – koostöö KOV-ide ja Eesti Arhitektide Liiduga; Tartu säästva energiamajanduse arengukava aastateks 2015 – 2020 – koostöö Tartu linna, Tartu Ülikooli ja Keskkonnaministeeriumiga).

6. RIIK ja KOVid ON TELLIJANA TARGEMAD.

Hoonete ja avaliku ruumi objektide puhul on tellija kompetents ja kogemus koondatud ühte kohta ja seda jagatakse riigiasutuste ja KOVidega. Ruumiotsuste tegemisel, st lähteülesande, asukohavaliku jm koostamisel ja analüüsimisel kaalutakse otsuse ruumilist ja planeeringulist mõju ja mõju keskkonnale, samuti on tavaline majandusliku ja sotsiaalse mõjuanalüüsi tegemine, hinnates nn kogukulu ühiskonnale, mille tulemusena teevad riigiasutused targemaid tellimusi. Tagatud on nõustamisteenus, seda nii ruumi loomise kui ka võimalike vaidluste osas.

Täna on enamasti vaid suuremate riiklike objektide asukohavalikul ja ruumiprogrammi koostamisel üldjuhul kaasatud erialaliidud ja -ühingud ning koostöös on korraldatud avalikke arhitektuurivõistlusi. Ruumiotsuste kaalumisel hinnatakse kogu kulu ühiskonnale kasutades nt rohemärgiste ehk hoonete kvaliteedi ja keskkonnamõjude sertifitseerimissüsteeme – EU Ecolabel, LEED, BREEAM jne.

7. VALDKONDLIKUD RUUMIOTSUSED ON PAREMINI KAALUTAVAD.

Ruumiloome üldseaduse loomise ja/või õigusaktide täiendamisega on valdkondade ruumi puudutavad otsused muudetud paremini kaalutavateks, mille tulemusena on võimalik planeeringute ja projektide koostamisel tasakaalustatult arvestada nii eri huvisid, erinevaid valdkondlikke eesmärke ja soove kui tervikpilti: riigi ja ruumi pikaajalise arengu eesmärke.

Eelmises planeerimisseaduses oli selline võimalus planeerimisel (teoreetiliselt) antud.

8. RIIK TOETAB KAHANEVA RAHVASTIKUGA PIIRKONDADE RUUMIARENGUT.

Rakendunud on kahanemisega kohanemise meetmed ruumilise arengu toetamiseks kahaneva rahvastikuga piirkondades. Kahaneva rahvastikuga piirkondadele kehtivad erisused (lihtsustatud menetlus, leevendusmeetmete kohaldamise võimalused) on õigusaktides selgelt sõnastatud. Omavalitsused on teadlikud ja kasutavad ehitusseadustikus jäetud võimalust täpsustada ise nõudeid projekteerimisele, mille tulemusena on leevendatud nõudeid ääremaadel ning tänasest selgemini eristatud enda tarbeks ehitamine ja arendamine, et tagada neis piirkondades seaduslik ehitamine ja samal ajal parandada ehitatava keskkonna kvaliteeti nõustamise paranemisega. Rakendatud on täiendavaid meetmeid nagu näiteks eluaseme- ja investeeringulaenude riigi poolne garanteerimine väljaspool suuremaid linnu ning vajadusel KOV-idele (nt kaasomandisse) maa ja hoonete andmine jm.

Riik toetab üksikute meetmetega kahanevate piirkondade ruumiarengut ka täna, nt projekt “Hea Avalik Ruum EV100“.

9. RIIGIASUTUSTE ja KOV-ide KOOSTÖÖ ON MÕLEMASUUNALINE.

Ruumiloomealane koostöö riigiasutuste ja ministeeriumide ning KOV-ide vahel on mõlemasuunaline, valitsusasutustes, regioonis ja omavalitustes on tööl ruumispetsialistid. Valitsustasandi ja/või regiooni tasandi ruumispetsialistid pakuvad nõustamisteenust omavalitsuste otsustuskvaliteedi tõstmiseks ning rakendavad KOV-i kogemust ja ettepanekuid strateegilisel tasandil. Parimat praktikat, pilootprojektide teavet ja kogemust kogutakse ja jagatakse asutuste ja omavalitsustega. Riigiasutuste ruumiotsused ei ole omavahel vastuolus, mis muudab suhtluse riigiga KOV-ide ja kodanike jaoks selgemaks ja lihtsamaks. Seisukoha saajat ei jooksutata erinevate ametite vahel, vaid eriarvamused lahendatakse juba enne seisukoha andmist.

Valitsuse ja regiooni tasandi ruumispetsialistid aitavad omavalitususi ja KOV-i spetsialiste konkreetsete küsimuste ja projektide elluviimisel ja lahendamisel. Toimuvad ümarlauad ja sisuline tööprotsess sarnaselt EV100 „Hea avaliku ruumi“ ja Tallinna Peatänava projekti protsessidele jt. Riigiasutuste ühtse seisukoha väljendamine one stop shop põhimõttel.

9. KORDUMA KIPPUVAD KÜSIMUSED

9.1 Miks just nüüd on vaja muudatusi?

- Elukeskkonna ruumilist arengut puudutavate otsuste killustatuse ja ühiste eesmärkide puudumise probleemile on juba kümmekond aastat viidanud nii õiguskantslerid, erialaliidud kui ka erinevad ministeeriumid. Selle aja jooksul on Eesti Arhitektide Liit pakkunud välja arhitektuurivoliniku kontseptsiooni ning Kultuuriministeeriumi juures on laiapõhjalise koostööna koostatud „Eesti arhitektuurivaldkonna arengukava 2011–2015", mis mõlemad on paraku jäänud kinnitamata.
- Eesti ühiskond on muutunud üha teadlikumaks ja nõudlikumaks oma elukeskkonna kvaliteedi osas, mida väljendavad erinevad rahvaalgatused ja petitsioonid.
- 2019. aastal ilmuv Inimarengu aruanne mõtestab demokraatia tervist avaliku ruumi, ühiskondliku sidususe ja säästva arengu vaatenurgast.
- Vabariigi Valitsus on hiljaaegu ühinenud Euroopa maastikukonventsiooniga[27] ja allkirjastanud Davosi deklaratsiooni[28].
- Eesti on võtnud endale kohustuse kliimaeesmärkide saavutamiseks.
- Rahandusministeeriumis on koostamisel Planeerimise roheline raamat, mis tõstatab planeeringute koostamisel seni lahendamata probleeme.

Paremate tulemuste saavutamiseks, sh. Euroopa maastikukonventsiooni ja Davosi deklaratsiooni seatud valdkondade üleste eesmärkide suunas tegelike sammude astumiseks, on vajalik, et organisatsioonide otsustusprotsessis toimuks muutus. Ruumiloome ekspertrühm teeb ettepaneku täiendada ruumimõjuga otsuste tegemise protsessi riigivalitsemise tasandil lisades olemasolevate struktuuride vahele või juurde ruumiloome üksuse, kelle peamine ülesanne on ruumikvaliteedi, sh elukeskkonna ja maastiku väärtuste eest seismine.

9.2 Miks see ühiskonnale kasulik on?

Eesti ühiskond seisab silmitsi mitmete riiklike väljakutsetega.

Konkurentsivõime parandamine

Peamine takistus konkurentsivõime kasvule Eestis on tööjõu nappus. Majanduses on oluline osa Eesti ruumilisel keskkonnal põhineval turismil. Eesti rahvaarvu säilitamine või kasv, investeeringute jätkumine ja kasv, atraktiivsuse kasv talentide ja start-up-ide asukohana, elanike elukvaliteedi paranemine ja turistide arvu kasv on tugevalt mõjutatud ruumiloomest ja selle kvaliteedist.

Kahanemisega kohanemine

Linnastumisest tulenevalt on suurem osa Eestist jätkuvalt kiiresti kahaneva rahvastikuga. Ehitatud keskkonna alased ruumiotsused ning teenuste ja funktsioonide asukoha muudatused võivad kas kiirendada või aeglustada rahvastiku kahanemise protsessi konkreetses asulas. Läbimõeldud ruumiotsuste

[27] Euroopa maastikukonventsioon mõtestab maastikku kõikehõlmava ruumilise tervikuna, mis on antud aruande kontekstis võrdsustatav ruumiga. Maastik mõjutab olulisel määral inimeste elukvaliteeti ja identiteeti. Maastikud mängivad võtmerolli isikliku ja sotsiaalse heaolu tagamisel. Maastikel on suur tähtsus ka kultuuri, ökoloogia ja majanduse seisukohalt.

[28] DAVOS 2018 deklaratsioon rõhutab, et üleeuroopaliselt on saavutatud mõistmine, kui määravat osa kvaliteetne ruumiline keskkond mängib kestliku ühiskonna saavutamisel: ühiskonna, mida iseloomustab kõrge elukvaliteet, kultuuriline mitmekesisus, individuaalne ja kollektiivne heaolu, sotsiaalne õiglus ja sidusus ning majanduslik tõhusus.

korral ei pruugi elanike arvu kahanemine tähendada asulate ruumilist kahanemist. Kahanemist saab käsitleda kui puhastumist väikelinnadesse ja maa-asulatesse sobimatust hoonestusest ning sedasi säilitada või isegi tõsta asulate elukeskkonna kvaliteeti.

Paneelelamute ehk massehituse asendamine või kaasajastamine
Tallinna visioonikonverentsil 2012 „Elu mägedel – 50 aastat hiljem" nenditi, et probleemi lahendamist ei saa kauaks edasi lükata, protsess on pikk ja eeldab korralikku ettevalmistamist, võib jääda ajahätta ja tekkida reaalne slummistumine. Võimalik, et esineb ka hoonete lagunemise oht. Paneelelamute probleem on ühine paljudes kohalikes omavalitsustes ning otstarbekas on juurutada paneelelamute tulevikulahendusi keskselt, valitsuse tasandil ning jagada tuge ja teadmisi KOV-idele üle Eesti.

Maapiirkondade elukeskkonna säilitamine ja parandamine
Metsa majandamisel on vaja elukohtade, rekreatsioonialade ja teiste väärtustega paremini arvestada, et asustus maapiirkondades püsiks. Ökosüsteemiteenused on peamine põhjus, miks noored pered maale elama asuvad.[29] On oluline, et kaitsealad, riigimetsad ja rohealad oleksid maa-asulatest jala ja rattaga ligipääsetavad (sh vajadus avalike ligipääsude kavandamiseks üle eramaade).

Väikeasulate elukeskkonna parandamine, ajalooliste hoonete kasutuselevõtmise soodustamine
Suur osa väärtuslikest hoonetest on väga halvas seisus, nende restaureerimine on aga sageli kallis ja seotud riskidega. Väärtuslike hoonete säilitamise parim tagatis on nad kasutuses hoida. Enamasti moodustavad ajaloolised väärtuslikud hooned asulate keskused. Korras asulakeskused kujundavad koha ja laiema piirkonna identiteeti. Ajalooliste hoonete ja asulakeskuste kordategemiseks on oluline soodustada rahastusmeetmetes ja arengukavades selliste hoonete ja alade kordategemist. Riigi kinnisvaraalased otsused peaksid senisest enam arvesse võtma arhitektuuri- ja ruumiväärtuseid ning omama pikemat strateegilist mõõdet.

Ruumieesmärkide saavutamine
Euroopa maastikukonventsioon, Davosi deklaratsioon, üleriigiline planeering, arhitektuuripoliitika – kõigis nendes dokumentides seatud riiklike ülesannete täitmine ja eesmärkide saavutamine.

Linnapiirkondade arenguküsimuste koordineerimine
Linnapiirkonna arengu, nt liikuvuskava elluviimise koordineerimine, linnapiirkonna taristuobjektide rajamise koordineerimine ja KOV-ide koostööle kaasa aitamine.

Säästva arengu eesmärkide saavutamine
Riiklikud loodusliku ja ehitatud keskkonna (sh kinnisvaraalased) otsused peaksid senisest enam olema nähtud koosmõjus ning omama pikemat ja laiemat strateegilist mõõdet. Eesmärgipärasel ja terviklikul ruumiloomel on säästva arengu eesmärkide saavutamisele oluline mõju. Kvaliteetne ruumiloome mõjutab ühiskonna energiatarbimist, mõtestab maakasutust ja muudab seda efektiivsemaks, soodustab ökosüsteemide, elurikkuse ja kultuuripärandi säilimist, suunab säästlikumatele tarbimis- ja transpordivalikutele ning võib edendada keskkonnasäästliku mõttelaadi, parandada sotsiaalset kaasatust, tugevdada kodanikuühiskonda ja soodustada innovatsiooni, tõstes sellega kõigi Eesti elanike heaolu. Ruumilise mõõtme läbimõtestamine säästva arengu eesmärkide saavutamisel ei takista majandust, vaid viib selle uuele tasandile.

29 „Maapiirkond noorte elu- ja ettevõtluskeskkonnana“, 2016 uuringu tulemustest selgus, et maale elama asumisel peeti kõige motiveerivamaks põhjuseks turvalist, rahulikku ja privaatset elu- ja looduskeskkonda ning endale toidu kasvatamise võimalust.

9.3 Kuidas on ettepanekud vastavuses riigikorralduslike suundumustega (haldusreformi ja bürokraatia vähendamise eesmärkidega)?

Haldusreformi eesmärk on võimekad omavalitsused, kes suudavad kohalikku elu terviklikult arendada, et inimestel oleks hea elada.

Ekspertrühma ettepanekud arvestavad toimunud haldusreformiga, eeldades, et reformi tulemusena asuvad KOV-ides tööle kõrgharidusega arhitektid, planeerijad jt ruumipädevusega spetsialistid ning sellega paraneb oluliselt KOV-ide ruumipädevus. Ekspertrühma ettepanekud toetavad KOV-ides tasakaalustatud ja kvaliteetsete ruumiotsuste tegemist luues ühtsed alused riigi ruumipoliitikale ning pakkudes KOV-dele laiendatud nõustamisteenust.

Õigusaktide täiendamine ruumiloome aspektidega on esmajärjekorras võimalik uutüldseadust loomata olemasolevate õigusaktide täiendamise teel.

Kogu ruumiloomet ja kõiki ruumiloome valdkondi hõlmava ruumipoliitika dokumendi koostamine on võimalik uue üleriigilise planeeringu tugevdamise ja edasiarendamisena.

Kvaliteetse ruumi seadmine riiklikus tellimuseks on võimalik eelkõige riigivara seaduse ja vastavate asutuste põhimääruste täiendamisega, mitte nende asutuste struktuuri muutmisega.

Ruumiloome meeskonda on võimalik luua olemasoleva üksuse osana olemasolevaid pädevusi kaasates, ruumiloome ekspertrühma ettepaneku kohaselt Rahandusministeeriumi osakonnana Eeldatavalt ei suurene ettepanekute tulemusena olemasolevate asutuste töökoormus ega lisandu uusi regulatsioone. Õigusaktides ruumiloome eesmärkide selgem sõnastamine ja valdkondade parem sidumine ning olemasolevatesse otsustusprotsessides ruumispetsialistide kaasamine parandab oluliselt ruumiloome kvaliteeti. Lisanduv ruumiloome meeskond hakkaks täitma uusi ülesandeid ega dubleeriks olemasolevate asutuste tööd.

9.4 Kas ruumipädevuse suurendamiseks on vajadust?

Uued riiklikud ülesanded ja eesmärgid nõuavad uusi eksperte ja teistmoodi valdkondi siduvat koostööd, kus ruumipädevusega spetsialistidel (arhitektidel, planeerijatel, maastikuarhitektidel jt) on oluline roll. Nendeks on muuhulgas:

- liikuvuse juhtimine;
- kliimamuutustega kohanemine;
- konkurentsivõimelise start-up elukeskkonna kujundamine;
- eluasemekeskkonna energiatõhusus.

Transpordiarengukava 2014-2020. Selleks, et tagada liikumiste sujuvus, suurendada ohutust, säästa ressursse ja luua parem elukeskkond, planeeritakse nii asustust kui ka liikumiskeskkonda vastavalt säästva liikuvuse põhimõtetele. Kuigi mõiste „säästev liikuvus" võib viidata eelkõige keskkonna- ja ressursisäästule, on selle peamine eesmärk inimesele suunatud elukeskkonna loomine.

Lisaks paranenud liikumisvõimalustele võimaldab selline lähenemine luua kvaliteetsemat ja inimesele suunatud linnaruumi. Selle positiivsed mõjud ulatuvad inimeste tervise paranemisest kuni rahvusvahelise konkurentsivõime ja energiajulgeoleku suurenemiseni.

Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030. //... eesmärk on kliimamuutuste mõjuga kohanemine just linnakeskkonnas. Seega on oluline nii elanike kui spetsialistide kliimamuutuste mõjuga kohanemise teadmise integreerimine planeeringutesse, keskkonnamõju strateegilisse hindamisse kui ka linnakorraldusse. Projektidega selgitatakse need asjaolud ja probleemid, millele planeeringu eri tasanditel keskenduda.

Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2020. Eesti eesmärk on olla targa majandusega riik. Oluline murekoht on inimressurss, täpsemalt töötajate teadmised ja oskused. Samas survestab Põhjamaade lähedus palgakasvu, mis ühest küljest sunnib ettevõtjaid efektiivsusele, teisalt aga raskendab sobiva tööjõu leidmist, kuna palgakonkurentsi pakkumiseni Skandinaaviaga on meil veel pikk tee läbida. Ettevõtluse kasvustrateegia eesmärgina on välja toodud kitsaskohtade lahendamine ja täiendavate võimaluste loomine aktiivse inimressursi kvaliteedi kasvu panustamise, uudsete ärimudelite juurutamise, arendustegevusse investeerimise, mitmepoolse koostöö soodustamise, talendipoliitika loomise, loomemajanduse edendamise ning ettevõtluskeskkonna igakülgse arendamise abil/kaudu. Samuti jätkuvad koostöös Siseministeeriumiga jõupingutused kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide Eestisse tööle asumise lihtsustamiseks ja kiirendamiseks.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020. Ka elukeskkonna atraktiivsus on saanud üha olulisemaks argumendiks inimeste ja kapitali liikumisel rahvusvahelisel tasandil. See eeldab nii välismaise oskustööjõu ja investorite kui külastajate ja püsielanike jaoks atraktiivset, mitmekülgseid tegevusvõimalusi ja eneseteostust toetavat elukeskkonda ja linnaruumi. Kuna suuremad linnapiirkonnad on suurima energiatarbimise ja CO_2 tekke allikad, on vajalik kompaktse ja säästva linnaarengu edendamine koos suuremale energiasäästule orienteeritud tegevuste ning kogu linnapiirkonda hõlmava säästva liikuvuskeskkonna arendamisega.

Energiamajanduse arengukava aastani 2030. Hoonete energiatõhususe ning sisekliima tagamise eesmärkide täitmine ei ole saavutatav ilma valdkonnas tegutsevate erialaspetsialistide pädevuse tõstmiseta. Praegu puuduvad nii tellijatel kui teostajatel vajalikud teadmised ja professionaalsus. Nimetatud probleemide lahendamiseks on kavandatud koolitustegevused ENMAK 2030 meetmete elluviimise raames.

Hoonefondi jätkusuutlikkuse tagamisel on oluline vaadelda rekonstrueerimistegevust ja uusehitust koos, et tagada Eesti elanikele kvaliteetne elamispind.

Eluasemekeskkonna kvaliteedi tõstmisel on oluliseks linnaruumi kujundamisel tehnilise, sotsiaalse, keskkondliku ja majandusliku aspekti ühildamine energiakasutuse hindamisega, et planeeritav eluasemekeskkond oleks energiatõhus. Planeeringute mõju hindamise protsessi osaks kavandatakse planeeritava piirkonna energiakasutuse hindamist nii hoonetes tarbitava energia kui igapäevase (sund)liikuvusega (töö-kodu-lasteaed-kool) seotud kütuse ja ajaressurssi.

Eluasemekeskkonna kvaliteedi tõstmise osas puudub Eestil praegu ühtne ja kindel suund.

Viimasel paarikümnel aastal ehitatud eluruumide maht jääb oluliselt alla perioodi 1950–1990 keskmisele eluruumide ehitusmahule, kuid ligemale pool sajandit tagasi ehitatud hoonete vanus läheneb ehitusajal normatiividega määratud elueale. Sellest tulenevalt tuleb luua eeldused eluea lõppfaasis olevate elamute terviklikuks ja majanduslikult efektiivseks uuendamiseks ning uusehituse hoogustamiseks.

Viimase kümne aasta uusehituse maht on suurusjärgus 3000 eluruumi aastas, kuid elamufondi piisava kiirusega uuenemiseks on vaja umbes 6000 uut elamispinda aastas. Uusehituse hoogustamisele aitab

muuhulgas kaasa era- ja avaliku sektori poolt pakutavate müügi- ja üürieluruumide pakkumise mitmekesistamine, sh nõudlusele suunatud riiklike toetusmeetmete kaasabil. Olukord, kus avaliku sektori omandis on alla 4% kogu elamufondist, kitsendab oluliselt riigi võimalusi erinevate eluaseme- ja sotsiaalpoliitikate rakendamisel. Eestis on riiklikult toetatud üürielamufondi osakaal oluliselt madalam kui mitmetes teistes Euroopa Liidu riikides.

9.5 Kas ettepanekud tuginevad uuringutele?

Selles peatükis on esitatud kahe sõltumatu uuringu väljavõtted, mis teevad sarnaseid ettepanekuid käesolevas aruandes esitatud ettepanekutele. Uuringu tulemused ei kajasta otseselt ekspertrühma seisukohti.

Uuring „Riigi omanduses olevate kultuuriväärtuslike ehitiste haldamine. Olemasoleva olukorra analüüs ja toimimispõhimõtete väljatöötamine“, RKAS ja Kultuuriministeerium, 2015

Kultuuripärand ja kultuurimälestised Eesti riiklikes strateegilistes dokumentides väljaspool kultuurivaldkonda (Kultuuripoliitika 2020) sisuliselt puuduvad, sh riigi kinnisvarapoliitikas[30]. Üleriigiline planeering 2030+ kultuuripärandit sisuliselt ei puuduta, ka mitte taustsüsteemi loomisel, kui räägitakse asustusest, Eestist turismi sihtkohana jne.

Muutuse tekitamiseks peetakse vajalikuks kolme tüüpi tegevusi:

1) strateegilise arengu kavandamise parandamist;

2) riigi ja kohaliku tasandi ametkondade koostöö tihendamist;

3) RKAS-i rolli ja funktsioonide täiendamist.

Uuringus esitatakse järgnevad ettepanekud.

- Luua ehituspärandi spetsialisti ametikoht, mis tagaks pärandiga seotud küsimuste sujuva ja ökonoomse lahendamise RKAS-i haldusalas.
- Moodustada kultuuriväärtusliku kinnisvaraga tegelemiseks ekspertgrupp, kuhu kuuluksid arhitektuuripärandi ja muinsuskaitse spetsialistid. Ekspertgrupi ülesandeks oleks anda sisendit alastrateegia väljatöötamisse ja edasisse arendamisse. Igapäevaseks tööülesandeks oleks halduskavade koostamise konsulteerimine ja muinsuskaitsealane nõustamine nii asutusesiseselt kui väljapoole (rentnikud).
- Pakkuda (koos RKAS-iga) terviklikumat nõustamist asutuste käsutuses oleva kogu hoonete portfelli osas, kus muinsuskaitseameti kanda oleks eelkõige kultuuriväärtusliku vara puudutav kompetents. Selle paremaks toimimiseks võiks luua suurkliendihalduri süsteemi, kus üks haldur nõustaks ja pakuks tugiteenuseid organisatsioonidele, kelle kinnisvara hulgas on palju kultuuriväärtuslikke objekte.

Uuring „Arengu ruumiline ja strateegiline kavandamine, sh regionaaltasandi funktsioonid ruumilise arengu suunamisel“, Rahandusministeerium, 2017

22 Rahandusministeerium ei ole päris nõus selle väitega: riigi kinnisvarategevuse strateegiadokumendis on väärtuse hulgas märgitud, et riik näitab eeskuju.

Uuringus esitatakse järgnevad ettepanekud maakondliku ruumilise planeerimise ja valdkondlike vastutuspiiride täpsustamiseks pärast maavalitsuste tegevuse lõpetamist.

1) Anda oluliste ruumiotsuste ja Eesti tulevikuvisiooni vormimisel enam rolli ja kompetentsi Riigikogule.
2) Suurendada olulise ruumimõjuga valdkondade, aga ka arengu kavandamise ja ruumiplaneerimise omavahelist integreeritust.
3) Kaaluda üleriigilise planeeringu ja regionaalse arengu strateegiadokumentide ühildamist.
4) Tagada valdkondlikes poliitikates ruumimõjudega arvestamine ja koostatavate eelnõude sisuline eelhindamine.
5) Kasvatada ruumiplaneerimislikku pädevust.
6) Vähendada järelevalve ja kooskõlastamise mahtu ning kiirendada planeeringute koostamise protsesse.
7) Rakendada sotsiaalmeediat ja GIS-lahendusi arengukavade ja planeeringute avalikustamisel ja osalusprotsessis senisest oluliselt rohkem.
8) Suunata regionaalse arengu ja ruumiplaneerimise fookus funktsionaalsetele linnaregioonidele.
9) Koondada riiklik ruumiplaneerimine ja teiste oluliste riiklike ruumilise mõjuga juhtimisotsuste tegemine planeerimisregioonidesse.

Osade oluliste riigi tasandi strateegilise ja ruumilise arengu dokumentide vahel on vähemalt deklaratiivselt seos üleriigilise planeeringuga, suure osaga aga seos täielikult puudub. Planeerimisseaduses toodud planeerimislike ülesannete sõnastused jäävad sageli üldiseks, võimaldades ametkondadel (tuginedes omapoolsetele harukondlikele õigusaktidele) planeeringute koostamisel jõuliselt kaitsta kitsaid valdkondlikke huve. Planeeringute kooskõlastamise protsess on seetõttu muutunud pikaks „vägikaikavedamiseks", kus maakondlikud ja kohalikud huvid jäävad reeglina kaotajaks.

Maakonnaplaneeringud kajastavad tänaseks päevaks valdavalt riiklike ametkondade huve. See, kuivõrd oluliselt maakonnaplaneering suudab mõjutada üldplaneeringute sisu, sõltub üldplaneeringute järelevalve rangusest, aga ka maakonnaplaneeringu „omaniku" aktiivsest osalusest üldplaneeringu koostamise protsessis.

Puudu on mehhanismid, kuidas maakonnaplaneering või regionaalse tasandi võimuorganid saaksid osaleda ostuste väljatöötamisel, mille tulemusi kas võetakse otse planeerimisprotsessi väliselt maakonnaplaneeringutesse üle või siis mis mõjutavad oluliselt arenguid valdkondades, mille arengut maakonnaplaneeringutega üritatakse suunata.

Rahvusvaheline koostöö EL-i poliitikate kujundamisel, oluliste teadmiste ja oskuste, aga ka hoiakute, levitamisel, adekvaatsete uuringute koostamisel ja kasvõi üksteisest arusaamise huvides, on oluline mitte ainult mõne üksiku ametniku Euroopa struktuuridesse lähetamisel, aga märksa laiemas plaanis, koostöövõrgustike laiendamine.

Ehkki ametlikult nõutakse EL-i suunistes regionaalarenguga arvestamist ja idee poolest ka ruumiplaneerimisega vastavust, siis ametlikes dokumentides kajastataksegi teostatud programmide osas regionaalset arengut (retoorikas) positiivselt, ehkki faktilist katet vastavatel väidetel sageli ei ole.

1) Riigikogu menetleb ja kehtestab üleriigilise planeeringu ja regiooniplaneeringud ning kinnitab Eesti regionaalse arengu strateegia.

Oluline on tagada valdkondlike ruumimõjuga eelnõude eelhindamine Riigikogus, mille saavutamiseks:

- luua Riigikogu kantselei analüüsiosakonna või arenguseire keskuse juures ruumi- ja tuleviku-analüüsi võimekus;
- kaaluda võimalust luua alaline rahvastiku ja ruumi arengu komisjon (mis võiks nt välja kasvada rahvastikukriisi komisjonist).

2) Kaaluda ministeeriumite vahelise ruumiarengu nõukogu loomist ruumilise planeerimise ja arengu eest vastutava (rahandus)ministeeriumi asekantsleri eesistumisel planeeringute ja ruumilise arengu arutamiseks riigi tasandil, kus põhiteemadeks on:

- üleriigilise planeeringu regulaarne ülevaatamine ja soovituste andmine selle korrigeerimiseks,
- planeerimissüsteemi täiendamine;
- riiklike eriplaneeringute ja regiooniplaneeringute läbiarutamine.

3) Suurendada ruumilise planeerimise ja arengu eest vastutava (haldus)ministri volitusi arbiitri ja lõppotsustajana olukordades, kus mitme ametkonna ja/või keskametkonna ning kohaliku omavalitsuse huvid konkreetse kaasuse ruumimõju juures lahknevad.

4) Kaaluda ruumiarengu spetsialisti rakendamist olulise ruumilise mõjuga ministeeriumite ja ametkondade juures. Igas ruumiarengu seisukohalt olulises ministeeriumis antaks ühele või vajadusel ka enamale ruumiarengu spetsialistile täiendav ülesanne:

- osaleda ruumiarengu valdkonna dokumentide koostamisel ja ruumiarengu kogukonna tegevuses;
- vastutada oma asutuse valdkonda kuuluvate ruumiarengut mõjutavate otsuste tegemise eest.

5) Ruumilise arengu ja selle planeerimise eest Eestis tervikuna võiks vastutada Rahandusministeeriumi planeerimis- ja arenguosakond või alternatiivina Riigikantselei:

- Alternatiiv 1 - planeerimis- ja arenguamet (PAA),
- Alternatiiv 2 - ruumiamet (RA), mis täidaks ka riigiarhitekti jt rolle.

8) Pikas perspektiivis võiks kaaluda ruumilise planeerimise ja arenguga vahetult seotud riiklike arendusüksuste: (1) ruumiplaneerimise, (2) regionaalse arengu, (3) maavarade kasutamise, (4) bio- ja ringlusmajanduse, (5) turismiarenduse, (6) muinsuskaitse, (7) arhitektuuri ja (8) ühistranspordi korralduse koondamist planeerimis- ja arenguameti (PAA) alla, mille spetsialiseerunud üksused paikneksid regioonikeskustes.

9) Moodustada planeerimisregioonid ja spetsialiseerumist võimaldavad meeskonnad.

Nii Eestis kui teistes vaadeldud Ida-Euroopa maades tehakse üksjagu tööd ruumiarengu visioonide ja ka kõrgema tasandi planeeringute koostamisel. Paraku teostatakse investeeringud sektorkavade alusel, mis sageli ei toeta planeeritut, mistõttu piirkondlikud erisused jätkavad kasvamist. Ruumilise analüüsi ja ruumimõjude hindamise oskuste tugevdamine on kriitilise tähtsusega edasiste tarkade otsuste tegemisel ning üleeuroopaliste poliitikate kujundamisel. Senise kogemuse põhjal ei ole uuringutel ruumiotsuste juures kuigi suurt mõju.

Enamusel juhtudel on ruumiliste mõjude arvestamine puudulik, kuna see jääb harukondlikest ja enamasti ka poliitilistest huvidest väljapoole. Et ruumiliste mõjude arvestamine eeldab kas täiendavat tööd ja/või

investeeringuid, mille vahetut tulu kas ei ole kuigi hästi võimalik või mida ei saagi hinnata, siis on ametnike motivatsioon teemaga tegelemiseks tagasihoidlik.

Uuring „Edela-Eesti asustuse elujõu säilitamine“, Aruanne uurimistulemustest, Rahandusministeerium, 2017

Uuringus esitatakse järgnevad ettepanekud kahanevate väikeasulate kohta.

Suudame seletada langust, aga hetkel ei tea, millest võiks alguse saada kasv, areng, kasvõi stabiilsuski. Ettepanekuid on olnud mitmeid: teenindusobjektide säilitamine, parem regionaalpoliitika, õiglasem agraarpoliitika, üleskutse luua ka maale tarku töökohti, ühistranspordi doteerimine, KOV-de eelarvete suurem toetamine, investeeringutoetused haridusse (õigemini: haridusasutustesse), noorte-toad ja –keskused, maale elama asumise kampaaniad, eesmärkide markeerimine planeeringutes jne. Esiplaanil valdavalt teenuste ja töökohtade kättesaadavusega seonduv. Üleriigilised tegurid (eriti rahvastikuarengud, aga ka majandusstruktuur) seda ei toeta.

Üks stsenaarium, mis viitab arengule olekski väärikas vananemine, arvestades, et elanikkonna vananemine nendes keskasulates on vähenemise paralleelselt toimiv nähtus ja et vanuritele on vaja kohapeal kindlustada olme, sh elamumajanduses, kus kortermajade kütmine kulukas, saati siis renoveerimine. Niisiis kas võime tõstatada väite, et tegemist ongi paljudel juhtudel (eriti nn uusasulate puhul) ja paljude mitmete seniste funktsioonid osas nö mittevajalike asulatega, mida ei ole vaja planeeringutes senisel kombel planeerida vaid märkida pigem kui sotsiaalselt teatud perioodiks probleemsed kohad – koos laialdaste signaalidega asjaosalistele. Valida siis ajaloost tuntud kaevandusasulate tee (LAV, USA etc) ja otsida kogemusi sealt.

<u>Üldised põhimõtted</u>

- Töökohtade loomine, mis kahtlemata elustab maakohti ei ole aga väga asulate tasandil käsitletav. Esiteks on see asulate paljususe ja regionaalpoliitika iseloomu (ja sh vahendite nappuse) kui ka linnade-valdade erineva võimekuse tõttu paljuski juhuslikku laadi. Teiseks tuleb töö ja majandustegevuse ruumilise käsitluse all silmas pidada hoopis suuremaid territoriaalseid üksusi (toimealasid), vastasel juhul liiguksime tagasi arendustegevuste kolklikumaks muutmise teel. Ja kolmandaks ei ole üldse kindel, et just uued töökohad – millest palju küll räägitud, aga mis näivad tekkivat ja kaduvat pigem Eesti kui terviku majanduskasvu rütmis – on selleks võtmeks, mida asustuse elujõulisuse arendamisel tähtsana silmas pidada.
- Üks vähe räägitud teema on, et need inimesed on uut moodi sunnismaised, kuna ei saa ruumiliselt paindlikult reageerida töökohtade ümberpaiknemisele. Neid on ka raske ümber õpetada, sh subjektiivsetel põhjustel (süsteemid nõrgad, aga ka soovimatus). Praegu nähakse probleemi ruumilisena (ruumiplaneeringutes: keskused kui asju iseeneses, eelkõige vajalik süsteem teenuste kättesaadavuse tagamiseks, mingil määral ka tööjõu kättesaadavuse ehk siis kohaliku majandusarengu seisukohalt).
- 21 sajand väärtustab kultuuripärandit. „Väärika vananemise“ kontseptsioon tähendaks nn kontrollitud taandumist, probleemi raskuskeskme nihutamise ruumilisest sotsiaalseks.

- Muutus ideoloogias. Vähem on räägitud sellest, et need asulad muutusid Eesti NSV perioodil otsesõnu visuaalselt üsna koledateks – v.a. ehk inimeste jaoks, kes seal üles kasvanud, pikka aega elanud, harjunud. Ja 1990ndad aastad ja sealt edasi ei ole neile asulatele samuti halastanud, varasemale industriaalsele koledusele on lisandunud lagunemine. Niisiis hallid, lagunenud või lagunemisjärgus, mahajäetud, lihtsalt koledad tootmishooned ja laod jms, mitte palju paremas seisundis olevad kortermajad, haldus- ja kultuuri- ja olmehooned jne. Isegi mõned arhitektuuripärlid on „väsinud“ või kaovad sellesse lootusetusse ära. Järjest vähenev tarbijaskond tähendab ka üha suuremaid kulusid per capita kõige – teenuste ja elamumajanduse - ülalpidamiseks, olgu siis elanikele endile või omavalitsustele. Ja – jäänud on sinna inimesed, kes kas vanuse või majandusliku olukorra tõttu ei suuda sealt lahkuda (mõnele võib-olla on ka ükskõik). Aga kes tahaks nii väga sinna elama asuda? Ja kui ei, siis kelle ja/või mille arvelt tuleksid kasv, areng, investeeringud…?
- Pangad ja sihtasutused (Kredex) – aitavad neid, kes endid ise aidata suudavad ja kellel on ka piisav materiaalne tagatis. Madala kinnisvara hinna tõttu endiste majandiskeskuste elanikel seda ei ole.
- Omavalitsused – paarkümmend aastat ei ole midagi tehtud ja pärast 2017.a. haldusreformi on järgmiseks viisaastakuks ilmselt tähtsamaid tegevusi.
- Allikad ilmselt kohtade lõikes erinevad. Osaliselt ühildatavad ka majandusarenguga – nt Vihula vallast Võsuperest, väikesest külast, kus asub Eesti aegade edukamaid maatöötstusettevõtteid ja kus on ettevõtte poolt renoveeritud töölistele kortermaja. Ehk siis selmet pilduda raha tuulde uute kavandatavate sotsiaalelamuprogrammidena, võiks toetada pigem sellelaadseid, partnerluste korral renoveeritavaid lahendusi.
- Aga keskne mõte võiks olla, et visioonis on need keskused enamasti haja-asustusest eristuvad kompaktsed aleviku tüüpi asulad – ilusad, puhtad, turvalised. Millest mööda sõites tekib tahtmine peatuda, jalutada, ja kuna enamik neist ei asu linnadest väga kaugel, miks mitte sinna elama asuda, kui kohapealsesse miljöösse armuda. Ja koos uue seltskonnaga (mis ei pea tähendama aadeldumist) tulevad ka uued tasuvad töökohad jms.
- Ehk siis arengumudel: esmalt osaliselt lammutada, kiire ja kontrollitud allakäik/tühjendamine – seejärel ulatuslik renoveerimis/moderniseerimisprogramm (nii arhitektuuriline, sotsiaalne kui majanduslik) ja sealt edasi uus kvaliteet. Kas seda on aga vaja? Ja igal pool? Viimane küsimus eeldab vastusena ilmselt valikuid, kus oluliseks kriteeriumiks on ka asula ajalooline staatus.

Kohalikud keskused

Mõeldes taas kohalike keskuste rollidest, tuleb silmas pidada aleviku-tüüpi, madal-hoonestuse ja silmnähtava tootmiseta asulaid. On võimalik, et nende asulate elujõulisust tagamiseks ei ole esmaste sammudena vaja mõelda töökohtadest ega ka mitte teenustest (iga hinna eest kohalhoidmisest), vaid väljanägemisest – osana atraktiivsest elukeskkonnast eemal suurematest linnadest, samas siiski suuremate linnade kui majanduskeskustega ühendustest. Eesti suhteline väiksus pakub selleks hea võimaluse.

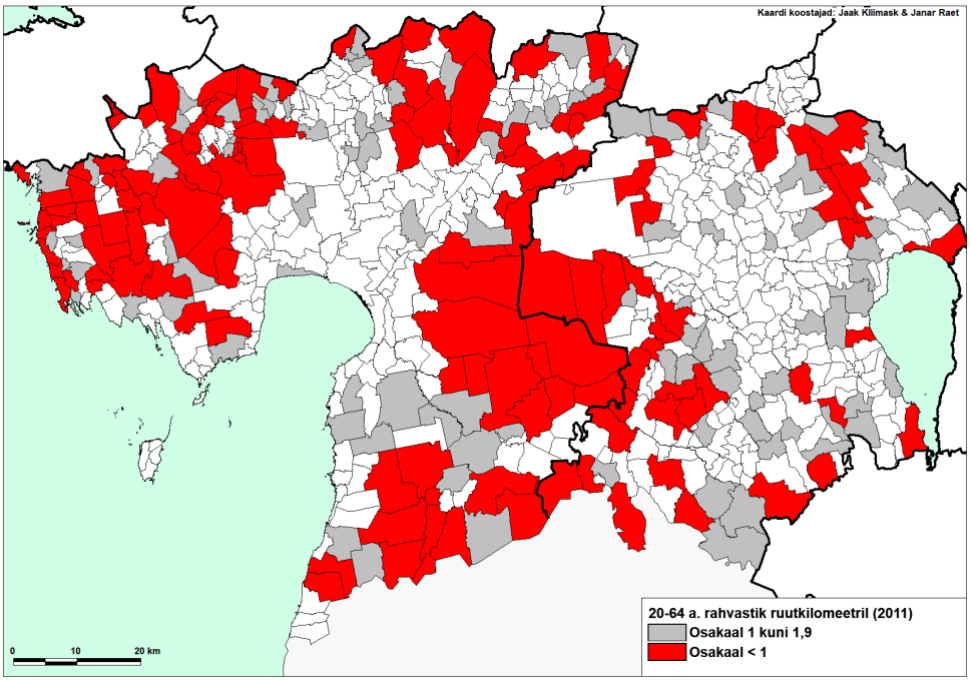
Üldised põhimõtted keskasulate elujõulisuse tagamiseks saaksid olla järgmised:

- Aktsepteerida nende asulate „väärikat vananemist“! – selmet planeerida (soovida) asvu/stabiilsust (rahvaarvu suuruse osas).
- Pöörata senisest oluliselt suuremat tähelepanu asulate väljanägemisele (hoonete ja ümbruste korrashoid, kolehoonete kadumine)

- Aktsepteerida maakonnaplaneeringus nimetatud keskuste süsteemi/võrgustikku, kuid ehk mitte ületähtsustada kohalike keskuste hierarhiat – lähtuda eelkõige territooriumi „katmisest"!
- Eeldada rahvastikutiheduse vähenemist ja suhtelist hajumist maalistest keskustest väiksematesse küladesse
- Lähtuda senisest probleemist: liiga tihedalt liiga väikesi keskasulaid, süsteem lagunes kiiresti pärast järsku sotsiaal-majanduslike ja demograafiliste olude muutust
- Lähtuda põhimõttest „mida vähem eelisarendatavaid asulaid, seda eeldatavasti suuremad võimalused eduks". Prioritiseerimise vajadus.
- Lähtuda põhimõttest „200-300 km^2 peale min. 200 elanikuga keskasula – teenindusobjektide asukoht
- probleemsed ja eelisarendatavad on 200-300 km^2 raadiuses olevad parima asukohaga kuid allapoole 200 elaniku vähenemise riskiga asulad. Suhtuda vajadusel paindlikult territooriumi suurusse.
- Eelisjärjekorras tähelepanu vajavad asulad – juba olemasolev eeldatav vähenemine aastaks 2030 alla 200 elaniku

Meetmed nende probleemsete keskuste osas on pigem triviaalsed: teenuste osaline „kinnimaksmine", esmajärjekorras renoveerimistööd ja arendustegevus (sh investeeringute suunamine).

Joonis 16. 20-64-aastaste arv km^2 kohta 2011.a.)

Tabel 13. Madala asustustihedusega asulad (20-64-aastaste arv km^2 kohta 2011.a.)

20-64-aastaste arv	alla 1	1_2
asulate arv	145	99
osatähtsus, %	24	16

Uuring kiiruspiirangute kohta asulates ja asulate ohutuse parandamise võimalused sissesõitude liikluskeskkonna muutmisega, Maanteeameti liikluskorralduse osakond, 2017

Uuringus esitatakse järgnevad ettepanekud liiklusohutuse tagamiseks maanteedel.

Uurimistöö eesmärkideks on:

- tuua välja asulates sõidukiiruste määramise parim praktika teiste riikide näidetel,
- välja selgitada, milliste liikluskeskkonna elementidega on võimalik kõige tõhusamalt mõjutada sõidukijuhte (eelkõige asula keskkonna alguses) kohandama enda kiiruskäitumist asula keskkonnale vastavaks,
- määratleda asulakeskkonna algusele iseloomulikud liiklusohutuse probleemid,
- välja tuua etteantud objektidest need iseloomulikud kohad, mis vajavad paremat lahendust ja pakkuda igale probleemile tüüplahenduste hulgast sobivat lahendust.

Vajadus korraldada liiklust sissesõidul asulasse teisiti kui maanteel on tingitud inimeste teatud erisustest. Sõites maanteel tajub juht liiklust teistmoodi ja seda ennekõike tänu sellistele nähtustele nagu maantee hüpnoos ja kiirushüpnoos. Asula liikluskeskkond erineb maantee keskkonnast selle poolest, et teed kasutavad vähekaitstud liiklejad (jalakäijad, jalgratturid) ning erinevate massidega sõidukid, mis liiguvad erinevatel kiirustel (Galante et. al 2010). Kiiruse ja maantee hüpnoosi tõttu ja ka muudel põhjustel sisenedes asulasse ei vähenda mootorsõidukijuhid kiirust piisavalt, et tagada ohutust keerulisemas liikluskeskkonnas, mis tekitab potentsiaalset ohtu vähekaitstud liiklejatele (Galante et. al 2010). Valesti valitud sõidukiirus on liiklusohutuse põhiprobleem,

Uurimistöö käigus toodi välja asulates sõidukiiruste määramise parim praktika Rootsi, Soome, Suurbritannia ja USA näidetel. Kirjanduse analüüsist selgus, et kõige olulisem juhtide liikluskäitumise aspekt sissesõidul asulasse on ohutu kiiruse valik. Kiiruse alandamisel on kõige efektiivsemaks osutunud tehniliste liikluse rahustamise meetmete kasutamine. Kõige olulisem komponent asulakeskkonna tajumisel on teeäärse hoonestuse tihedus.

Uuringu I etapist on teada, et asula keskkonda aitab tajuda selliste elementide kombinatsioon nagu hoonestus, valgustus, kergliiklustee olemasolu ning suurema AKÖL-iga maanteede puhul ka ristmiku olemasolu. Kõige efektiivsemalt töötavad lahendused, mille puhul juhile on tajutav liikluskeskkonna muutus ja asula piiril on kasutatud efektiivseid liikluse rahustamise meetmeid.

Objektid, mille liikluskeskkond töötab efektiivselt : Abja-Paluoja, Hagudi, Imavere, Kose, Mustla, Paikuse, Saku, Sonda, Türi.

Selleks, et kiiruse piiramine annaks ka tegelikult soovitud kiiruse vähenemise, on tarvis, et asula keskkond toetaks kehtestatud piiranguid. Kiiruspiirang peab tunduma loomulik ja olema liiklejate poolt aktsepteeritud. Vaid kiiruse alandamine nt 50-lt 30 km/h võib anda vähekaitstud liiklejale eksliku turvatunde ja ohutuse suurendamise asemel võib ohutus hoopis väheneda.

Rõhutamaks liikluskeskkonna muutust soovitatakse rajada asula sissesõitudele asulaväravad. Eestis pole hetkel asulaväravate loomise praktikat ning häid lahendusi napib. Seetõttu uuriti käesoleva töö raames asulaväravaid vaid kirjanduse baasil. Selle töö tulemusena jõuti järeldusele, et asulavärav võib koosneda

mitmest elemendist – asula märgid, sildid asula nimega, sõidutee parameetrite muutus ning võimaluse korral ka haljastus.

Uuring „Maapiirkond noorte elu- ja ettevõtluskeskkonnana“, Maaeluministeerium 2016

Maapiirkondi hinnatakse elukeskkonnana kõrgelt, ent sellest hoolimata seab paljudes riikides noorte lahkumine küsimärgi alla maapiirkondade jätkusuutlikkuse. Noorte puhul on probleemi allikaks enamasti karjäär. Kõrgema hariduse ja sellele vastava erialase töökoha saamiseks ollakse sunnitud elama asuma linnadesse või nende lähedusse.

Uuringu eesmärgiks on analüüsida ja kirjeldada maapiirkonda noorte elu- ja ettevõtluskeskkonnana, kaardistada noorte vajadused ja soovid seoses nende elu- ja ettevõtluskeskkonnaga ning teha ettepanekuid maapiirkonna atraktiivsemaks muutmiseks.

Maapiirkondade populaarsus sõltub peamiselt kolmest tegurist: kohalik elukeskkond, asukoht linnade suhtes ja majanduslik areng (Bijker ja Haartsen 2012:646). Need noored, kes mõtlevad maal elamisest, nimetavad kõige sagedamini maale elama minemise põhjuseks maapiirkonna elukeskkonda puudutavaid tegureid ehk privaatsust, vaikust, loodust ja avarust (Ender, Hillep ja Kamenik 2014:44). Ka Soomes läbi viidud uuringute tulemused näitavad, et noori motiveerib maale elama asumisel looduslähedus, hubasus ja vaikus, aga ka tihe kogukondlik läbikäimine ja koostegemine (Kuhmonen, Kuhmonen ja Luoto 2016:91). Linnast asutakse enamasti maale elama teatud tüüpi maapiirkondadesse. Eelistatakse mitmekesist maastikku, veekogu lähedust ja metsa, kuid välditakse põllumaade lähedust (Bijker ja Haartsen 2012:645). Maale elama asumist puudutavas kirjanduses tuuakse tihti välja levinud arusaama, mille järgi kolib linnast maale elama peamiselt keskklass, kes otsivad “idüllilist maaelu”.

On täheldatud, et põllumajanduse tähtsus maamajanduses on kahanemas ja olulisemaks on muutumas teenindussektor (Schucksmith 2010:15). Sellist traditsioonilist tootmisele suunatud maapiirkonda (põllumajandus ja metsandus) võib vastandada tarbimisele suunatud maapiirkonnale (puhkus, loodus, turism), millest viimasel on noorte seas tunduvalt parem kuvand (Kuhmonen, Kuhmonen ja Luoto 2016:90). Seega võib väita, et noored eelistavad nii elama asumiseks kui ka ettevõtlusega tegelemiseks maapiirkondi, kus peamiseks tegevusalaks ei ole tavapärane põllumajandus.

Uuringu käigus küsiti vastajatelt, mis motiveerib neid maale kolima või maale elama jääma. Vastuseid koguti vabade vastustena ning analüüsi käigus need kategoriseeriti. Tulemuste põhjal näeme, et 54,6% vastajatest tõid välja, et neid motiveerib looduslähedane, rahulik, vaikne ja turvaline looduskeskkond. 43,7% tõid välja, et neid motiveeriks maale kolima või sinna jääma kindel, tasuv ja kodule lähedal asuv töökoht. Kolmandana saab välja tuua kogukonna kategooria. Peaaegu 20% vastajatest tõid välja, et neid motiveeriks või motiveerib maal elades transpordiga seotud teemad: hooldatud teed, vajaduspõhine ja piisava tihedusega ühistranspordi sõidugraafik. Teenuste parem kättesaadavus ja olemasolu motiveeriksid 14,4% vastanuid maal elama. Vaid 4% tõid välja, et neid motiveeriks maale elama jääma või kolima kvaliteetne elektri- ja veeühendus elumajas.

Nii elu- kui ettevõtluskeskkonna puhul tõid vastajad välja, et olemasolevaid toetusmeetmeid küll on, kuid nende tingimustele vastamist peetakse raskeks ja bürokraatlikuks protsessiks. Nii vastajate kui ka analüüsi

läbiviijate arvamus on, et üks võimalus maapiirkonna toetamiseks on olemasolevate ja sihtgrupile sobivate meetmete tingimuste lihtsustamine ning bürokraatia vähendamine. Töö tulemustel on soovitav luua maale kolivatele ja ettevõtlusega alustavatele noortele uus toetuskeem, mis aitab nö kompleksselt maal sisseseadmisel. Samuti mõjutaks toetus otseselt noorte arvu maapiirkonnas.

Uuringu tulemustest selgus, et maale elama asumisel peeti kõige motiveerivamaks põhjuseks turvalist, rahulikku ja privaatset elu- ja looduskeskkonda ning endale toidu kasvatamise võimalust. Samas maapiirkonna elanike vastused näitasid seda, et maal on see teema küllaltki hästi kaetud ja seetõttu täiendavat ettepanekut selle teema kohta ei tehtud. Uuringu käigus mõõdetud töökoha komponendi olulisuse ja olemasolu vahe osutus kõige suuremaks. Lisaks võib uuringu tulemuste põhjal välja tuua, et erialased töökohad ja palgad maapiirkonnas on üheks suurimaks takistuseks maale kolimisel. Seega on maapiirkonda ja seal elevaid inimesi toetades oluline tegeleda just tööga seotud teemadega.

IMF-i 2018 aasta aruanne „IMF Country Report No. 18/126“

Tugev riiklike investeeringute juhtimise asutus (AIJ, Public Investment Management – PIM) on investeerimistõhususe parandamiseks kriitilise tähtsusega. Uuring hindab Eesti riiklike investeeringute juhtimise funktsioonidega seotud peamisi institutsioone, uurides nende institutsioonide vastavust üldtunnustatud parima praktika suhtes. Enamus seostud asutusi vastavad eeldatavale tasemele, eriti need, mis on seotud rakendusetapiga. Teisi võiks tugevdada, eriti neid, mis on seotud strateegilise planeerimise ja ressursside jaotamise etappidega. (lk 36)

PIMi institutsioonid võivad märkimisväärselt kaasa aidata avaliku taristu kvaliteedi tõstmisele ning investeeringute tõhususe ja tootlikkuse suurendamisele. McKinsey (2013) hinnangul võib PIMi parima praktika rakendamine hoida keskmiselt kokku 1 triljonit dollarit aastas ülemaailmselt taristu kuludelt ja määratleb kolm peamist võimalust; (i) projektide valikul paremate otsuste tegemine; (ii) projektide sujuvam elluviimine; ja (iii) olemasoleva taristu parem ärakasutamine. (lk38)

Eesti avalike investeeringute juhtimine vastab enamikule oodatud nõuetele, kuid mõned institutsioonid võiksid olla tugevdatud. Eesti tugevuseks on keskvalitsuse koordineeritus kohalike omavalitsuste ja riigi äriühingutega (juriidiliste isikutega?)[1] koondtasemel ning eelarveprotsessi läbipaistvus. Tugevdamist vajaksid planeerimistegevused ning projektide hindamise, prioritiseerimise ja valimise korraldamine (p. 30)

Ettepanekud parendustegevusteks prioriteetsuse järjekorras (p. 31):

1. Kõikide avalike investeeringute kohustuslik hindamine enne eelarve otsust:
   - Etapiviisiline juurutamine arvestades võimekust selliseid analüüse läbi viia.
   - Standardse hindamisjuhendi koostamine.
   - Standardsete valikukriteeriumite loomine prioritiseerimiseks ja valikuks.
   - Võimekuse loomine projektide hindamiseks ja valikuks, tuumikmeeskonna moodustamine Rahandusministeeriumis praktika juhtimiseks ja koordineerimiseks avalikus sektoris.
2. Järgmise, Eesti 2035 strateegiast juhitud planeerimistsükli ootuses muuta ladusamaks planeerimisprotsessi ja parandada selle joondumist fiskaalraamistiku järgi:
   - Lihtsustada planeerimisprotsessi vähendades plaanide arvu ja optimeerides monitooritavate mõõdikute ja eesmärkide arvu.

- Tagada, et kogu riiklik planeerimisraamistik on joondatud fiskaalraamistiku ja valdkondlike plaanide järgi koos indikatiivse ressursside saadavusega.
- Tagada, et iga planeering viitaks selgelt avaliku finantseerimise vajadusele, eelkõige avalike investeeringute ja sellega seotud kulude vajadusele.
- Koostada konsolideeritud Avaliku Sektori Investeeringute Kava, mis sisaldab detailset infot oluliste/suurte/strateegiliste (major) avaliku sektori investeerimisprojektide kohta koos finantsprojektsioonide ja kuluarvutustega.